

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra Lugstiden

NATIONALMUSEET

POUL STRØMSTAD

FRA LAUGSTIDEN

Tegninger
af
MADS STAGE

NATIONALMUSEET

Vignetten på side 3: sølvskilt fra velkomst, på side 4: stueskilt.
Alle vignetter er tegnet efter laugsgenstande i Nationalmuseets samlinger.
Flertallet af klicheerne er venligst udlånt af bladet „Arbejdsgiveren”.

© Copyright Nationalmuseet 1965.
Trykt hos Andelsbogtrykkeriet i Odense.
2. udgave 1976.
ISBN 87-480-0116-3.

INDHOLD

Om laugsvæsenet	4
Velkomsten . .	10
Skafferstokken . .	12
Laugsladen . .	14
Skænkekanden . .	16
Herbergsskiltet . .	18
Stueskiltet . .	20
Lydhammeren . .	22
Laugsbøssen	24
Tobakstallerkenen	26
Sækbrædtet	28
Signet og skrivetøj	30
Mestertavlen	32
Vejledning til laugssamlingen i Nationalmuseet	34

OM LAUGSVÆSENET

I middelalderen opstod der håndværkerlaug i de fleste større, europæiske byer. Også i Danmark sluttede håndværkerne sig sammen i laug, men da intet skriftligt er bevaret fra laugenes tidligste tid, kan man ikke med sikkerhed fastslå tidspunktet for de første danske laugs opståen. En sammenslutning af håndværkere omtales i Slesvigs stadsret, der stammer fra tiden omkring 1200, og i løbet af det følgende par hundrede år vokser laugene frem i alle større, danske byer.

Laugenes opståen var en følge af de økonomiske og teknologiske ændringer, der skete i Europa i middelalderen. Med varehandelens udvidelse og overgangen til pengeøkonomi skete der en specialisering af håndværksarbejdet, hvorved en række selvstændige fag opstod.

På grund af de usikre retsforhold sluttede borgerne sig sammen i religiøse selskaber, værnegilder, hvis formål var at yde økonomisk støtte og anden hjælp til medlemmerne. Enhver, der havde en vis økonomisk standard og førte en sædelig vandel, kunne blive gildesbroder. Håndværkerlaugene var en videreudvikling af gildeinstitutionen, idet laugene foruden de religiøse og understøttelsesmæssige formål også plejede medlemmernes faglige interesser. Oprindeligt kunne kun mestrene være medlemmer af laugene, mens svendene var tilknyttet laugene igennem deres mestres medlemsskab. Denne ordning ændredes i løbet af det 15. århundrede, således at

svendene dannede selvstændige svendelaug, der stod i en vis modsætning til mesterlaugene, af hvilke de dog fortsat var afhængige.

De store fag havde deres egne laug, mens mindre fag, der ikke kunne mønstre så mange medlemmer, kunne være sluttet sammen i blandede laug. I det enkelte laugs vedtægter, skråen, fandtes bestemmelser om laugets indre forhold og om dets stilling udadtil. Oprindeligt blev skråen udformet og vedtaget af laugets medlemmer, senere fik de forskellige laugs skråer et mere ensartet præg, og de blev stadfæstet af øvrigheden.

Skråen indeholdt regler for laugets rettigheder og dets sammensætning. Medlemmerne var ved ed bundet til strengt at overholde skråens bestemmelser, og overtrædelse straffedes med bøder eller i værste fald udstødelse af laudet. Blev en mester eller en svend udstødt af laudet, kunne det betyde økonomisk ruin for ham, og han var i hvert fald henvist til at føre en forhutlet tilværelse som bønhas, en betegnelse, der hæftedes på de svende, der så at sige illegalt arbejdede i faget uden at være medlem af laudet. Bønhaserne var nærmest retsløse overfor laugsmedlemmerne, som jævnligt foretog razziaer for at tilintetgøre bønhasernes værktøj og varelager. De skulle endda være lykkelige, hvis de undgik en korporlig afklapsning ved samme lejlighed. Skråen gav også regler for betaling af optagelsesgebyr, for understøttelse af syge og for hjælp til medlemmernes begravelse. Den foreskrev, at laudet skulle have en formand, oldemanden, der repræsenterede laudet udadtil, og som ledede laugsmøderne. Ved sin side havde han to bisiddere, men laugets højeste myndighed var laugsstævnet, der afholdtes fire gange om året, og som bestod af samtlige medlemmer. For disse møders forløb var der fastsat ganske bestemte regler, som skulle følges til punkt og prikke, hvis de trufne beslutninger skulle anses for gyldige, og hvis man ville undgå bødestraf. I senere tid kaldtes disse kvartårige møder også „fastende stævne“

i modsætning til de selskabelige sammenkomster, hvor det ofte kunne gå livligt til. For at holde laugsbrødrene i tømme under festerne var der fastsat bøder for klammeri, uhøviske ord eller gebærder, eller for at vælte ølkrusene. På den anden side kunne man ikke undslå sig for at deltage i festerne. „Hvo som siger nej til at være med, når brødrene vil danse, skal bøde to mark engelsk“, hedder det i en af skrårerne.

Oprindeligt har det vel stået den enkelte frit for, om han ville være medlem af sit fags laug eller ej, men allerede i løbet af det 14. århundrede blev laugstvungen gennemført, så at ingen kunne udøve et håndværk uden at være medlem af det pågældende fags laug. Hermed havde laugene fået en monopolstilling indenfor erhvervslivet, idet de kunne give retningslinier for varernes pris og kvalitet. Laugenes monopol kunne føre til opskruede priser og andre misforhold, hvorfor bystyret ved at have indseende med priserne måtte sikre forbrugerne, at hver vare fik sin passende pris.

Bystyrets tilsyn med laugene medførte, at håndværkerne udelukkedes af byernes råd, idet man ikke kunne have, at håndværkerne fik indflydelse på afgørelsen af de sager, hvori de selv var part. Hermed trængtes håndværkerstanden i baggrunden af den førende gruppe i byerne, købmandsstanden. Denne opdeling af borgerne i fast afgrænsede stænder svarede helt til datidens samfundsopbygning. I et stillestående samfund kunne denne ordning måske nok fungere, men hvis man ville have del i de fremskridt, der skete på det tekniske område, måtte man fra statsmagtens side gribe regulerende ind for at hindre, at laugene kom til at virke som en hemsko på udviklingen. Mens laugene søgte at styrke deres magt ved at skærpe reglerne for optagelse, f. eks. ved at fastslå, at der kun måtte være et bestemt antal mestre indenfor faget i den pågældende by, ved at kræve en bestemt lære- og svendetid, ægte fødsel, et stort indtrædelsesgebyr eller et kostbart mesterstykke, søgte bystyre og statsmagt at bryde laugenes magt ved at give enkelte mestre tilladelse til at arbejde i de forskellige

fag uden at være medlemmer af laugene eller ved at udstede forbud mod skærpelse af optagelsesbetingelserne.

Da de merkantilistiske teorier i slutningen af det 16. århundrede begyndte at trænge frem her i landet, indkaldte man udenlandske håndværkere, som ved at arbejde udenfor laugene skulle påføre disse konkurrence. Herved hindredes den stagnation indenfor håndværket, som de lukkede laug ellers ville have forårsaget. En hjælp i sine bestræbelser fik staten i det store antal tyske håndværkere, der i det 17. og 18. århundrede søgte hertil på grund af de dårlige sociale og økonomiske forhold i Tyskland. Man opnåede herigennem den ønskede tilgang af veluddannet arbejdskraft, men samtidig øgedes den tyske indflydelse bl. a. på laugene, hvis organisationsform herefter beherskedes af de tyske laugsskikke, zünften.

Zünften var det kompleks af ritualer og ceremonier, som gennem tiden var blevet opbygget omkring laugene i udlandet. Med de vandrende håndværkere bragtes de fremmede skikke her til landet, og fra omkring 1600 indarbejdedes de i det danske laugsvæsen som dansk håndværksskik, hvis regler skulle iagttages på det nøjeste. Da vandringerne tog til, og det store antal fremmede tilvandrede svende krævede, at laugene var zünftige, måtte de danske laug følge trop. Var de ikke zünftige, blev de betragtet som „uærlige“, og ingen svend ville indtræde som medlem i dem, da han derved selv blev uærlig. Ligeså kunne danske svende, der på vandring kom til udlandet, ikke blive anerkendt af laugene dér, hvis de ikke kom fra et zünftigt laug.

Det var dog ikke alle fag, der var zünftige. Stærkest gjorde zünften sig gældende indenfor de fag, hvor vandringerne var af stort omfang, f. eks. i byggefagene, mens fag som slagtere og guldsmede var så godt som upåvirkede af den. I modsætning til fagets skrå var dets zünft en uskreven lov, som man først blev indviet i, når man var blevet udlært og skulle optages i laugene. Inden den udlærte svend blev optaget, betrag-

tedes han som et uvidende individ, et umælende dyr, som kun ved at gennemgå laugets zünftige optagelsesceremoni kunne blive en ærlig og retskaffen svend. Snedkerlærlingen blev høvlet, bødkerdrengen skulle slibes. Bogtrykkeren måtte møde op med horn i panden, så han ved at få hornene stødt af kunne blive forvandlet fra dyr til menneske. Andre fag brugte kroning, dåb, hårklipping eller andre ceremonier. Når svenden havde gennemgået denne mere eller mindre hårdhændede behandling, holdt oldermændene en prædiken for ham, og man nåede frem til højdepunktet, tildrikningen af velkomsten. Først herefter var han fuldgyldigt medlem af lauget, og man kunne gå over til at fejre begivenheden med en løssluppen fest.

Zünften trængte ind i alle laugets forhold. Laugssamlingerne begyndte med, at oldermændene „klappede op“ ved at slå tre gange på laugets hellige skrin, laden, og åbne den. Mens den alvorligere del af mødet fandt sted, skulle laden være åben, og kun oldermændene, eller den, han gav ordet, måtte tale. Der var streng straf for at „gøre ulyd“, d. v. s. for at afbryde den, der havde ordet. Først når oldermændene havde lukket laden og slået tre gange på låget, var ordet frit.

Efterhånden udartede ceremonierne, de blev mere og mere indviklede og følte af den enkelte som et snærende bånd på hans handlefrihed. Statsmagten så med betænkelighed på laugenes egenrådighed og søgte at begrænse deres magt, dels ved at udstede forbud mod „de ældre Tidere raee og vilde Sæder“, dels ved at udstede forordninger, der greb ind i deres arbejdsforhold. Fra midten af det 18. århundrede fik laugene da også mindre betydning, bl. a. fordi man ved statsbevillinger til industrielle virksomheder påførte dem konkurrence. Man overvejede ved flere lejligheder muligheden af helt at ophæve laugene, men da man var stærkt afhængig af arbejdskraft fra udlandet, hvor laugsvæsenet stadig blomstrede, kunne en fuldstændig opløsning ikke gennemføres. Først da produktionsformerne var ændret så meget henimod

stordrift, at laugsvæsenets idéindhold virkede forældet, skred man med næringslovens udstedelse i 1857 til fuldstændigt at ophæve alle laug. Da den nye næringslov trådte i kraft i 1862, opløstes en hel del af de mindre laug, mens andre fortsat bestod som mesterforeninger og svendeforeninger. De fleste af dem virkede dog kun som hjælpe-, syge- og begravelseskasser, en virksomhed, som enkelte af dem udøvede, indtil den nye sygekasselov af 1960 helt udslettede dem.

Mange af de gamle laugsgenstande, lader, velkomster, skilte, pengebøsser, drikkekander og bægre, som var i laugenes besiddelse ved ophævelsen, gik i arv til sygekasserne, mens andre blev solgt og gik over i privateje. Med tiden er mange af dem ved køb, som gaver eller deposita indgået i Nationalmuseets store samling af danske laugsgenstande.

VELKOMSTEN

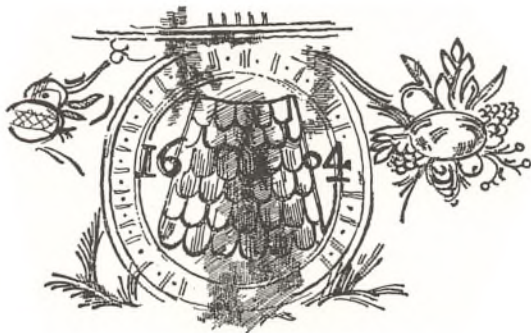

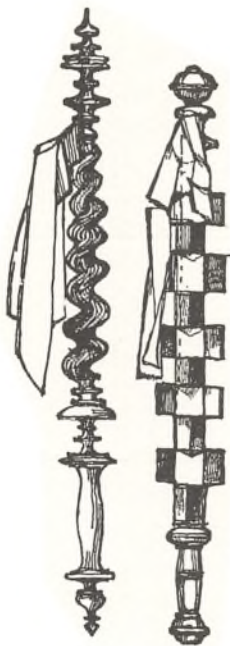
Velkomsten var laugets hellige drikkekar, som blandt andet brugtes ved optagelsen af de nyudlærte svende. Tildrikningen foregik efter et stift ceremoniel, som ufravigeligt skulle følges. Overfor velkomsten skulle man udvise den største ærefrygt og ærbødighed. Man skulle modtage den barhovedet og sømmeligt påklædt, og det var ikke tilladt at berøre den med de bare hænder. Man skulle enten have handsker på eller tildække hænderne med et rent, hvidt tørklæde.

Tildrikningen overværedes af samtlige laugsmedlemmer, og som regel var det oldgesellen, der forestod handlingen. Mellem ham og den nybagte svend veksledes en række spørgsmål og svar i et højtt travende og snirklet sprog. Svenden fik gode råd og formaninger med på vejen og undervistes i sine pligter og rettigheder. Alt imens stod velkomsten, der var fyldt med øl, på bordet ved siden af den åbne lade og laugets øvrige klenodier. Oldgesellen løftede velkomsten op fra bordet, tog låget af og drak svenden til, mens han ved hver af disse handlinger fremsagde bestemte replikker. Derpå rakte han velkomsten til svenden, der drak af den som tegn på, at han nu var optaget i laugets som de andre svendes ligemand.

Til minde om begivenheden skænkede svenden et sølvskilt til velkomsten. I skiltet var hans navn, datoen og laugets insignier indgraveret. Skiltet blev hængt på velkomsten, som efterhånden kunne komme til at bære en tung og kostbar sølvskat. Når der var tilstrækkeligt mange skilte, lod man dem gerne omsmelte, og lauget fik på denne måde en ny velkomst. De ældste velkomster var enten lavet af træ eller af dyrehorn, men efterhånden fik de fleste laug velkomster af tin eller, hvis det var et velbeslået laug, af sølv.

Den afbildede velkomst er fra 1604 og dermed den ældste, bevarede laugsvelkomst i Danmark. Den er af tin og rimeligvis fremstillet i Sydtyskland. Sider og låg bærer inskriptioner og graveringer. På den ene side er indgraveret buntmagerens laugssymbol, et udspændt foerværk syet af små skind, og årstallet 1604. På den anden side ses handskemagernes handske. Velkomsten er et stykke gedigent kandestøberarbejde, fin i formen og udførelsen – og tung at løfte med én hånd uden at spilde.

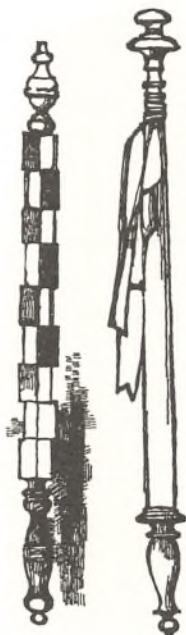
SKAFFERSTOKKEN

Der var mange ting at tage vare på i de gamle laug. Oldermænden havde den øverste myndighed og repræsenterede laugets udadtil, mens skafferen var hans hjælper i det daglige. Skafferembedet gik ligesom de andre hverv inden for laugets på omgang mellem medlemmerne, og man kunne kun undslå sig fra hvervet én gang – og kun mod at betale sig fra det med en halv tønde øl eller for 1 mark vokslys.

Hvis en laugsbroder blev syg, skulle skafferen forstrække ham med pengehjælp af laugets kasse og udvælge brødrene til parvis at våge over ham. Døde den syge, skulle skafferen hjælpe til med at ordne hans begravelse og sørge for, at der blev sunget sjælemesse for ham. På helligdage skulle der tændes vokslys ved laugets alter i kirken, og til laugets fester og sammenkomster skulle han købe god mad og rigeligt at drikke. Han tilsagde brødrene til laugsstævne og anviste dem deres pladser ved bordet. Inden de fik lov at komme ind, så han nøje efter, at de ikke tog deres spyd, sværd eller kniv med sig ind, thi det var ham, der skulle holde eventuelle slagsbrødre i ave. Der kunne let opstå klammeri i skafferenes umiddelbare nærhed, når han skulle indkræve ølpenge og betaling for det, der ellers var blevet fortæret. Skafferen var således en vigtig person i laugslivet, og det kostede da også dobbelt bøde at afbryde ham, når han talte. Hans særstilling markeredes ved, at han

var udstyret med et værdighedstegn, en skafferstok, som de her afbildede. Skafferstokken var gerne drejet i træ og malet i stærke farver og måske yderligere smykket med lange, kulørte silkebånd.

Drejernes skafferstok er naturligvis særlig fint udformet. Det er den snoede, der ses til venstre på foregående side. Nedenfor til højre ses bogbindernes. De to andre skafferstokke er eksempler på den almindeligste form, en drejet stok, hvis skaft ved udskæring er opdelt i en række prismeagtige led, der er malet hvide, gule, røde eller blå.

LAUGSLADEN

Mens oldermænd, skaffere og menige laugsbrødre skiftede gennem tiderne, bevaredes laugets gamle klenodier gennem århundreder. Der stod respekt om laugets gamle skrin, laden, som opbevaredes hos oldermænden. I laden lå laugets dokumenter og værdigenstande, og for at sikre, at ingen på egen hånd kunne åbne den, var den forsynet med flere låse. Oldermænden og lademestrene havde en nøgle hver, og kun når de alle var til stede, kunne laden åbnes.

Ved laugsstævne anbragtes laden på bordet i laugshuset, og oldermænden åbnede mødet ved at „klappe op“. Med sin lydhammer eller skafferens stok slog han tre slag på ladens låg, hvorefter han og lademestrene åbnede låsene med deres nøgler. Så længe laden var åben, skulle al tale og opførsel foregå efter et stift ceremoniel. Hver sætning skulle indledes med en bestemt vending, f. eks. „Alt i ære“ eller „Med gunst“, og det var en alvorlig sag at bryde reglerne, mens laden var åben. Ikke blot straffedes overtrædelserne med dobbelte bøder, men lovbryderen kunne i graverende tilfælde risikere at blive erklæret for „uærlig“, hvilket var ensbetydende med udstødelse af lauget og dermed forbud imod at udøve håndværket. Når forhandlingerne var til ende, nye medlemmer optaget og eventuelle klager fremført, kunne oldermænden „klappe i“, laden lukkedes, og så var ordet frit.

De ældste danske laugslader er rigt udsmykket. Man har fået dygtige snedkere og billedskærere til at lave et skrin til laugets værdigenstande. Den afbildede lade har tilhørt Københavns bagermesterlaug og er fra tiden omkring 1630. Den er 63 cm lang og 43 cm høj. Sider og låg har rige udskærin-

ger og er dekoreret med brogede farver og forgyldning. Laden hviler på fire løveformede fødder, dens sider og låg har udkæringer med motiver fra Bibelen. I de to kortflader er anbragt en ringformet jernhank, og i forsiden er der tre nøglehuller.

Nu og da måtte laden gøres lidt i stand. Det skete f. eks. i 1742. Den daværende oldermænd, *Cort Legan*, benyttede denne lejlighed til at få indsat et stykke snitværk med sit navn på i låget, og af en påmaling på låget ses, at oldermænd *I. B. Kryger* i 1787 har ladet laden „renovere“. Laden er rimeligvis fremstillet her i landet. Dens ophavsmand har været en særdeles dygtig billedskærer og betalerne en række velhavende, københavnske bagermestre, hvis initialer findes i felterne og fornedet på karyatiderne.

SKÆNKEKANDEN

Læser man i laugsskråerne, de gamle laugs vedtægter, støder man ofte på ordet øl, ja, det er vel et af de ord, der optræder hyppigst. Nye medlemmer blev budt velkommen med øl, de døde mindedes med øl, såvel ved glæde som ved sorg var der øl på bordet.

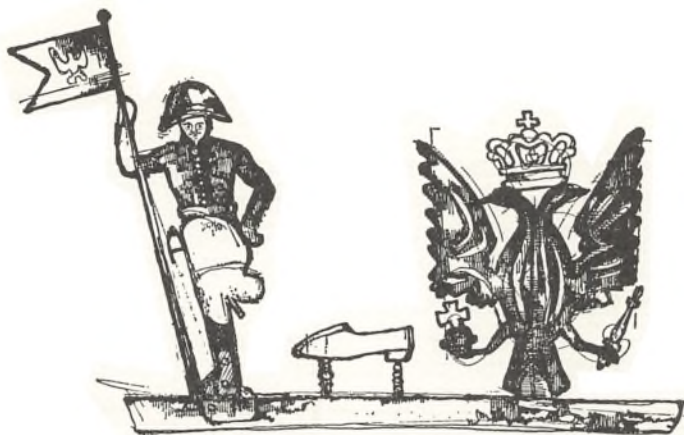
Det store ølforbrug kan ikke bedømmes med vore dages målestok. Dels er der jo forskel på øls styrke, dels var øl dengang en langt vigtigere bestanddel af det daglige forbrug. Til den megen saltmad måtte man have rigeligt at drikke, og da vandet i byerne som regel var urent og mange steder direkte livsfarligt at drikke, lå ølforbruget højt. Selv børn drak efter vor opfattelse rigeligt med øl. I 1630'erne var

rationen således i Børnehuset fire potter svagt øl daglig pr. barn.

Ved laugsfesterne har man sikkert drukket langt mere pr. mand, og laugsbrødrene opførte sig ofte meget løssluppet. I laugsskråerne blev der derfor hurtigt indføjet strenge ordensregler, som skulle overholdes under laugsdrikken. En almindelig regel var, at man ikke måtte tappe mere øl, end man kunne tåle. Men hvem kan bedømme det? Faldt man i søvn i laugshuset, eller kastede man op dér eller på vejen hjem, vankede der bøde. Spildte man mere øl på bordet, end man kunne dække med hånden, og slog man bægre i stykker eller kastede øltønden om, måtte man atter punge ud. Ingen måtte lægge en ny tønde øl op uden tilladelse, og man kunne naturligvis heller ikke have, at brødrene brød ølkælderens op for at få mere øl.

De mange forbud antyder, at det ofte gik livligt til ved laugenes fester. Der var ofte lovovertredere, som måtte betale bøder, og da bøderne som oftest betaltes in natura, nemlig med øl, var man inde i en cirkelbevægelse, der alt efter omstændighederne kunne betragtes som ond eller god.

Skafferen tappede øllet af tønderne og hældte op i brødrenes bægre af en kande, men en del laug havde en stor skænkekande, som stod midt på bordet. Tegningen viser de københavnske rebslagersvendens store skænkekande fra 1764. Den er af tin, og på siderne er laugsbrødrenes navne indgraveret. Gennem den store hane forneden lod skafferen det skummende øl fosse ned i brødrenes altid tomme bægre.

HERBERGSSKILTET

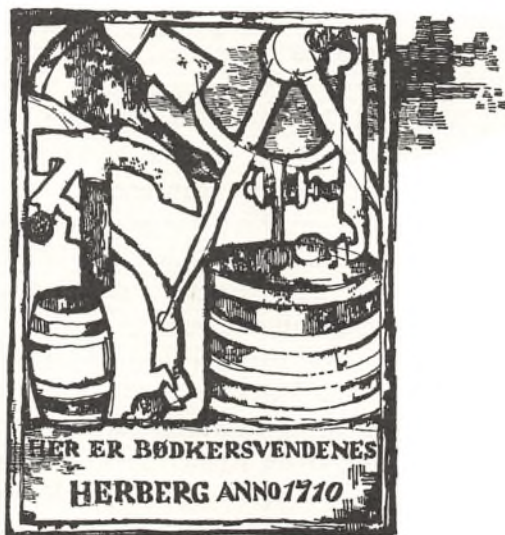
Håndværkervandringer har været kendt langt tilbage i tiden, men det er først med det zünfthige laugsvæsens udbredelse, at vandringerne bliver obligatoriske. Allerede omkring 1600 var vandringstiden for en sadelmager i det københavnske laug tre år. Først når svenden havde været på vandring i dette tidsrum, blev han anset for at være et veludlært og zünfthigt medlem af laugets. Men selv efter at have overstået den fastsatte vandringsperiode kunne svenden blive sendt ud på landevejen igen. Vandringerne virkede nemlig som regulator på arbejdslivet. Når mesteren ikke havde mere arbejde til sin svend, sagde han ham op, og svenden måtte så finde frem til en anden mester, der kunne beskæftige ham. Derfor så man kun få svende på landevejene, når tiderne var gode; men satte en krise ind, søgte de alle bort fra det kriseramte område til egne, hvor der var arbejde at få.

Året rundt var der svende på landevejen, vandrende fra by til by. Mange af svendene kom vidt omkring i Tyskland, Østrig og Schweiz på valseturen, og de enkelte fag dannede efterhånden en slags broderskaber, som bredte sig vidt omkring uden hensyn til landegrænser. Laugsånden var inter-

national, og dette kom den vandrende svend til gode, idet man først og fremmest lagde vægt på, at han var en laugsmæssigt uddannet håndværker. Var han det, blev han betragtet som en „ærlig“ svend og havde de samme rettigheder som andre zünfftige svende.

Det første, en svend gjorde, når han på sin vandring kom til en by, var at søge ind på sit fags herberg. Hvis det var et stort fag, havde det som regel sit eget hus med et udhængt skilt til orientering for de tilrejsende.

De to afbildede skilte er begge lavet af jern. Det ene er fra bødkerens herberg i København og viser fagets værktøj og produkter. Det andet er fra skomagernes herberg i Kalundborg. Den enbenede soldat er skomagerhelten Hans von Sagan. Under et slag i 1370 udviste han stor tapperhed, men mistede sit ene ben. Som belønning gav den tyske kejser skomagere lov til at bruge den kejserlige dobbeltørn i deres laugsmonogrammer. Når man ser den enbenede soldat eller dobbeltørnen, véd man derfor, at man er blandt skomagere.

STUESKILTET

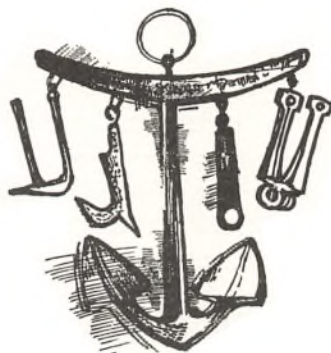
Med Den første Verdenskrigs udbrud ophørte den gamle skik, at en håndværker skulle have været på vandring, men endnu for et halvthundrede år siden hørte det med til håndværkeruddannelsen, at man havde været på valsen. Hvis en svend ikke ville udsætte sig for sine arbejdsfællers ringeagt, måtte han kunne fremvise en vandrebog med mange stempler i og kunne fortælle gode historier fra vandreårene. Vandretidens betydning lå i, at svendene fik set sig om, og at de ved at arbejde forskellige steder fik indsigt i fremmede arbejdsforhold og lærte nye arbejdsmetoder at kende.

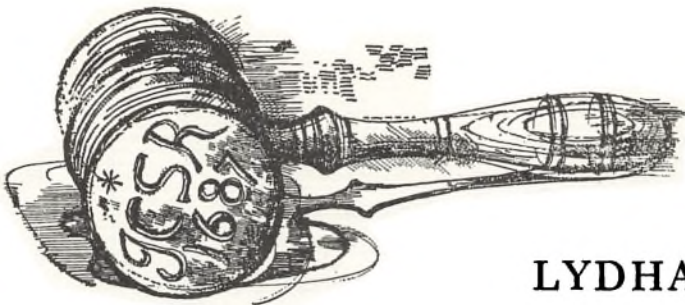
Man vandrede alene eller flere sammen, og når dagens vandring var overstået, samledes man på herberget, hvor det ofte gik lystigt til. Når nye svende ankom, måtte det fejres med sang og bægerklang, og det samme skete, når andre drog videre. Ofte behøvede man end ikke en så oplagt bevæggrund til at fugte ganen. Var nogle af byens arbejdsløse eller arbejdssky svende, „krørødderne“, til stede – og de hang næsten dagen lang på herberget – skulle de nok vide at få de nyankomne lokket til at spendere på sig.

Herbergernes ry var derfor ikke altid lige godt, men svendene skulle jo have et sted at overnatte. Flere fag kunne være fælles om herberget, og hvert fag havde da sit eget bord i herbergssalen. For at de fremmede straks skulle kunne se, hvilket bord deres fag holdt til ved, var der over hvert bord ophængt et stueskilt med fagets symboler.

Tegningerne viser stolemagersvendenes og nagelsmedsvendenes stueskilte fra herberget i København, mens det tredje skilt stammer fra et smedelaug.

Mangen fremmed svends ansigt er klaret op ved synet af disse skilte. Når han så dem, vidste han, at der under skiltet var venner at finde. Her ville han blive modtaget med et godt bæger af fagfæller, der ville betragte ham som en af deres egne.

LYDHAMMEREN

Foruden laugsfesterne, som holdtes 2–3 gange om året, holdt man som regel hvert kvartal et „fastende stævne“, d. v. s. et laugsmøde, hvor der ikke var spising. Her drøftede laugsbrødrene faglige sager, tidepenge opkrævedes, og man traf aftaler om praktiske forhold.

Indkaldelse til møderne foregik gerne ved, at skafferen eller den, der sidst var blevet optaget i laugget, gik rundt i byen til medlemmerne og tilsagde dem til mødet. Udeblev nogen uden lovligt forfald, måtte han betale bøde enten i kontanter eller i naturalier, det ville sige med øl og vokslys.

Ved møderne havde brødrene bestemte pladser ved bordet. Den, der havde været broder længst, sad nærmest ved oldermænden. Skulle der opstå tvivl om placeringen, havde man skafferen til at anvise pladserne, og der var straf for at tilægge sig en plads. Man kunne ikke have, at en broder „æltede“ en anden ud af hans sæde, som det hedder i en smedeskrå fra 1491. Herved kunne der jo også opstå skænds- og slagsmål og hele mødet ende i kaos til spot og spe for laugget og håndværket.

Oldermænden ledede mødet. Hans ord var lov. For at understrege dette – og for at han med den fornødne kraft kunne slå til lyd, hvis sindene kom i kog – havde han en lydhammer. Med en række kraftige slag i bordet skaffede han ørenlyd, og den, der herefter råbte op og gjorde ulyd, så oldermænden fór vild i sin tale, eller en laugsbroder, som oldermænden havde givet lyd, blev afbrudt, måtte betale bøde.

Lydhammeren var først og fremmest et værdighedstegn, og oldermændene har sikkert ofte måttet slå langt kraftigere med den, end den var beregnet til. En skrå fra 1403 siger: „Er der nogen, som ypper ustyret, og vil han ikke give sig tilfreds, da skal han udskydes af fire karle“. Den spinkle lydhammers magt lå ikke i slagernes styrke, men i den symbolske kraft, som dens smæld mod bordpladen udsendte.

Til venstre ses Holbæk skomagerlaugs lydhammer, en 18 cm lang, drejet træhammer med indskårne initialer og årstallet 1687. Den anden tegning viser Københavns hjul- og karetmagerlaugs lydhammer, der har form som et fladt boldtræ. Den er af egetræ, 43 cm lang og malet med spraglede farver på grøn bund. På den side, der vises her, ses et karossetel og et kunstfærdigt rokokohjul, på den anden side er udskåret to karetstel og årstallet 1769, mens det korte håndtag ender i to ørnehoveder.

LAUGSBØSSEN

Den gensidige hjælp var et af laugsvæsenets grundtræk. I tider, hvor der ikke fandtes forsikringsvæsen eller understøttelseskasser, var laugsmedlemmernes indbyrdes støtte af stor betydning. Slog det ind med dårlige tider, eller blev man syg og gammel, så man ikke kunne passe sit daglige arbejde, trådte laugets til med pengehjælp til fagfæller og deres familie.

Omkring 1450 havde skomagervendene i Roskilde den ordning, at en broder, der blev syg, af skafferen fik fire skilling i understøttelse. Dette beløb kunne han dog kun få udbetalt højst tre gange umiddelbart efter hinanden, og blev han rask igen, skulle han betale beløbet tilbage. Afgik den syge ved døden, ydede laugets også hjælp, men kunne afdødes bo dække udgifterne, skulle understøttelsen tilbagebetales til laugets. Det hændte ikke helt sjældent, at den afdøde fagfælle var blevet så forarmet, at boet ikke kunne dække gælden. Laugets måtte da – „for Guds Skyld“ som det hedder i laugsvedtægterne – eftergive ham beløbet.

Pengene til understøttelserne kom ind ved, at medlemmerne hvert kvartal betalte et fastsat beløb, tidepengene, som opkrævedes af skafferen. Alle betalte lige meget, og det indkomne beløb var laugets kassebeholdning, som også brugtes til betaling af fortæringen ved laugsmøderne, til betaling af skriveren og til anskaffelse af inventar til laugshuset.

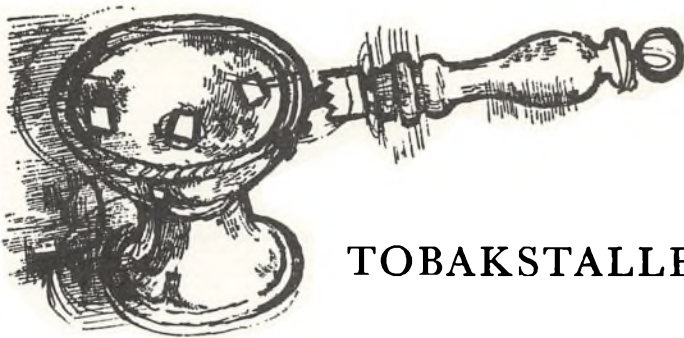
Når skafferen havde afkrævet laugsbrødrene tidepengene,

blev de lagt i en pung af stof eller læder, der anbragtes i laden sammen med laugets øvrige værdier. Tegningen herunder viser en sådan pung fra det 17. århundrede. Den er af brunlig silke med broderier.

Hyppigst opbevarede pengene dog i en bøsse med forsvarlige låse, så bøsken kun kunne åbnes, når alle, der havde nøgler dertil, var til stede. På tegningen overfor ses de københavnske bagermestres kobberbøsse fra 1732. I laugsartiklerne fra 1403 siges, at hvis en af brødrene bliver syg og han „haver intet at fortære, da skulle brødrene komme hanum til hjælp med 4 skilling lübsk ud af bøsken“.

Bøsken fra 1732 er således blot én i den række af bøsker, som bagermestrene gennem århundrederne har benyttet til deres veldædige formål.

TOBAKSTALLERKENEN

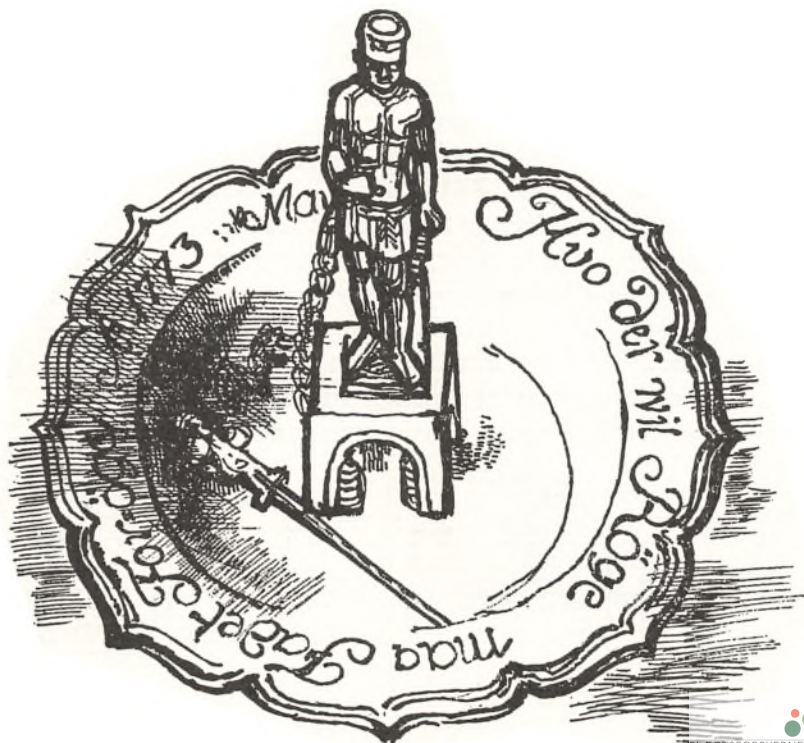
Efter at det første tobaksspinderi i København var blevet oprettet i 1665, blev røgtobak og snus hurtigt et uundværligt nydelsesmiddel for personer af stand. Med store håndbevægelser og under udfoldelse af et helt ceremoniel tog man sig en pris af snustobaksdåsen for at vise, at man hørte til den dannede klasse.

Der gik lang tid, før det blev anset for passende, at alle og enhver hengav sig til den nye last. Der kunne slet ikke være tale om, at læredrenge måtte ryge. Havde en dreng trods det strenge forbud alligevel forsøgt at bakke på piben og var blevet afsløret, fik han det at føle ved svendeindvielsen. Inden han fik adgang til laugshuset, måtte han ryge en skampibe, som svendene med stor omhu havde stoppet med hønsemøg. Til alles store moro måtte han ryge den i bund, og efter denne himmerigmundfuld måtte han endda betale bøde. Ingen måtte ryge under laugsceremonierne. Først når de var overstået, og laden igen lukket, kunne rygningen og den almindelige samtale begynde.

Den spundne tobak, som man købte alenvis, opbevaredes i en fælles tobakskasse, som man forsynede sig af efter behov. Kridtpiberne, der fremstilledes af de mange privilegerede kridtpibefabrikker, købtes dusinvis, og man tændte dem ved hjælp af gløder fra et glødfad, der kunne være af messing, tin eller som blytækkernes, der ses foroven, af kobber. Når piberne var røget ud, kradsede man dem ud i tobakstallerkenen. Tobaksspindernes tallerken fra 1773 er af tin og har i

midten en indianerfigur, som i højre hånd holder en kæde, hvortil en pibekradser er fastgjort. Langs randen er graveret en inskription: *Hvo der vil Røge maa Fadet Forøge*, en opfordring til laugsbrødrene om at yde deres til, at laugene fik en endnu finere og større tobakstallerken end den, det havde.

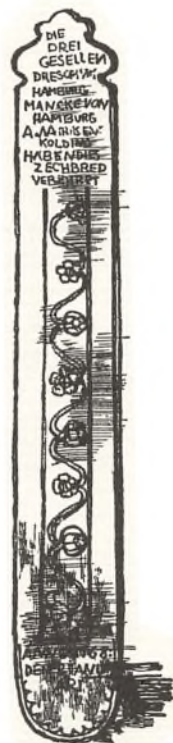
Efterhånden brente tobaksrygningen sig til alle lag, og ligesom i vore dage blev der fra mange sider advaret mod den slemme last. En velmenende mand foreslog i midten af det 18. århundrede, at al tobaksrygning skulle forbydes i gårde og huse på grund af den store brandfare, den medførte. Overtrædere af forbudet skulle stilles i gabestokken, og for at komme ondt til livs skulle drenge, der røg tobak, „gives på Rumpen med Ris i Skolen“. Det ser ikke ud til at have hjulpet synderligt!

SÆKBRÆDTET

I mange af de gamle laug blev det efterhånden almindeligt at „drikke på sæk“. Dette udtryk siger os ikke meget i dag, men dengang vidste enhver svend, at det betød, at man drak i fællesskab. Enhver kunne drikke så meget, han orkede, men udgiften til drikkevarerne fordeltes ligeligt på alle laugets medlemmer. Ideen bag denne ordning var oprindelig at yde støtte til tilrejsende eller arbejdsløse svende, som trakteredes et vist antal gange på laugets bekostning, men efterhånden udartede skikken.

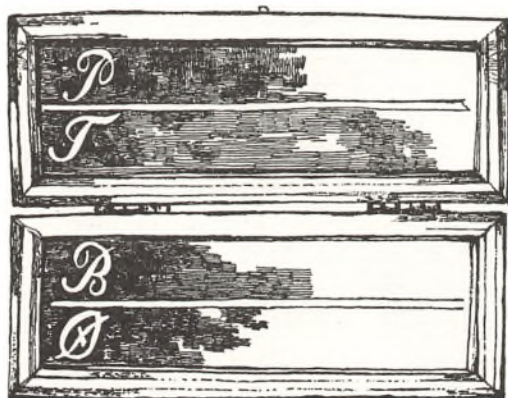
Ordet sæk er en fordanskning af det tyske zeche, der kan betyde gilde, fortæring eller regning, og regnskabet over det, der blev drukket, blev ført på et sækbrædt. Udformningen af de sækbrædter, som mange laug efterhånden anskaffede sig, kunne være højst kunstfærdig og vidt forskellig fra laug til laug. Blytækkersvendenes sækbrædt herover er af kobber og har foruden graverede ornamenter en inskription, der fortæller, at det er skænket til lauet i 1768 af tre svende, to fra Hamburg og en fra Kolding. Stolemagerens elegant formede sækbrædt af træ og til at dreje fra hinanden ses til venstre.

Oprindelig var der på sækbrættet kun plads til regnskab over to slags drikkevarer – øl og brændevin – som på blytækkersvendenes. Drak

man andet, eller ville man have noget at spise, gik det uden for „sækken“ og måtte betales særskilt. Senere, da tobakken var blevet et almindeligt nydelsesmiddel, indrettedes sækbrædtet også til regnskab over tobaksforbruget. Hjul- og karetmagernes sækbrædt har form af to små tavler indsat i trærammer, der er forbundet med et par hængsler, så de kan lukkes sammen som en bog. Indvendig er der malet fire bogstaver, B for brændevin, Ø for øl, P for piber og T for tobak.

Sækbrædtet opbevaredes på herberget, og mens øldunsten og tobaksrøgen bredte sig i lokalet, søgte skafferen eller kroffatter at holde rede på forbruget ved at krydse af på brædtet, hver gang en ny omgang kom på bordet.

SIGNET OG SKRIVETØJ

Mange har sikkert endnu i vore dage i deres gemmer liggende en gammel signetring eller et signet til at hænge ved urkæden, men det er vel de færreste, der i dag besegler deres breve. Gummistempel og sværtepudd har afløst signet og voks, og nu bruges signeter næsten kun af institutioner og offentlige kontorer. Men for ikke så længe siden havde enhver sit eget signet, som brugtes ved brevskrivning og udfærdigelse af dokumenter.

Oprindeligt var det rimeligvis kun kongen, der havde ret til at bruge segl, men efterhånden bredte denne ret sig til adel og gejstlighed, og med tiden blev brugen af segl så almindelig, at borgere og bønder også kom med. De ældste af vore håndværkslaug havde signeter allerede i middelalderen. Mange af disse eksisterer stadigvæk, men en del kender man kun fra de segl, der findes på dokumenter, som laugene gennem tiden har udstedt.

Nysted Smedelaugs signet, der er afbildet til venstre, findes nu på Nationalmuseet. Det er af messing og har et fint profileret håndtag. Trykfladen er rund, og langs randen læses Nystedes Smedeamts Seigl. I midten ses årstallet 1728 og smedeattributterne nøgle, hammer, tang og hestesko.

Det var imidlertid ikke nok at have signet. Dokumenterne skulle jo også skrives, og da det var de færreste af laugenes medlemmer, der var så forfarne i skrivekunsten, at de selv kunne affatte

dem, måtte laugets ty til en „skriftklog“, en skriver. Han deltog i laugets møder og førte protokollen. Til gengæld måtte han drikke frit ved laugets fester og fik desuden en fast sum om året. Ofte kom han selv med sine skriveredskaber, fjerpen, blækhorn eller papir og sandhus, men nogle laug anskaffede selv disse sjældne sager. Den 26. februar 1772 skænkede rebslagersvendene det afbildede skrivetøj „tild derres Lade til Prydelse“. Det er af tin og fremstillet af den københavnske kandestøbermester *Erik Lundberg*, hvis stempel sidder i bunden. Skrivetøjet hviler på to løver; på forsiden er graveret en inskription med dato og navnene på oldemand, bisiddere og oldgeseller. Forneden sidder en penneskuffe, ovenover til højre et blækhuis og til venstre et sandhus, der indeholdt fint sand eller kaolin, som man dryssede ud over det skrevne, for at det ikke skulle løbe ud. I hver side sidder en lyseholder.

Det har været en højtidelig stund, da skriveren ved skæret fra de to lys prentede meddelelsen om denne kostbare gave til laugets i laugsprotokollen.

MESTERTAVLEN

Det var særdeles vigtigt for den vandrende svend, at han kunne bevise, at han var udlært på rette måde og indskrevet i fagets laug. Som håndgribeligt bevis herpå kunne han have et lærebrev udstedt af oldermændene og bisidderne i hjembyen. Endnu vigtigere var det dog, at han kunne legitimere sig som en zünfte svend ved at

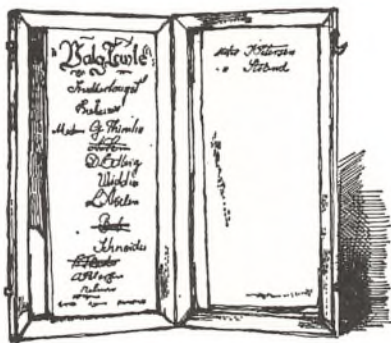
fremgive fagets *gruss*. Det var en hemmelig hilseformular, lang og snirklet, som varierede fra fag til fag, og som skulle fremsiges på en ganske bestemt måde.

Når svenden kom vandrende til en by, henvendte han sig til herberget, hvor han overfor oldgesellen eller skafferen fremsagde grussen. Efter denne eksamination blev han spurgt, om han ville have arbejde. Svarede han bekræftende, måtte han på mestertavlen, der opbevarede på herberget, undersøge, hvilken mester han skulle henvende sig til først. På mestertavlen var mestrene opført efter alder, og svenden skulle besøge dem i bestemt rækkefølge, fra den ældste til den yngste. Denne ordning var gennemtvunget af mestrene for at undgå, at nogle mestre blev forfordelt. Svendene søgte til stadighed at få gennemført, at de selv kunne vælge den mester, de ville arbejde hos, men først ved en forordning fra år 1800 afskaffedes mestertavlerne.

At mestertavler var i brug længe efter forordningens ikrafttræden, viser Helsingør snedkerlaugs mestertavle, der er fra 1823. Den består af to små trærammer, der kan lukkes sam-

men som en bog. På hver rammes inderside er fastgjort et stykke papir med mestrenes navne.

Mestertavlen på foregående side stammer fra Kronborg Geværfabrik i Hellebæk. Dens bagstykke er dekorativt udskåret, og på lågen ses årstallet 1774. Når en bøssebeger søgte arbejde på fabrikken, anbefalede oldgesellen ham til mesteren med følgende ord: „Giv ham hvidt brød og sorte file, og lad ham sove brødt længe hos jomfru kokkepigen, så vil mester have en god svend i ham.“

VEJLEDNING TIL LAUGSSAMLINGEN

Nationalmuseets laugssal er indrettet i den del af museumsbygningen, der i årene 1929–1936 opførtes efter tegninger af arkitekt Mogens Clemmensen som en tilbygning til Prinsens Palæ. Palæet stod færdigt i 1744 og var udformet af hofbygmester Niels Eigtved. Laugssalens søjler er fra 1669 og stammer fra det gamle kongelige bibliotek på Slotsholmen.

Laugsgenstandene er anbragt i udstillingsmontrerne efter fagenes navne, som ses til venstre i monterne. I montre 7 vises laugets organisation og i montre 9 belyses laugsfesterne.

I følgende vejledning er alle de udstillede genstande omtalt.

I montren i rum 72 ses: Fire sølvbroderede cartoucher (A) til de københavnske bødkersvendes ligtæppe. 1758. Herpå ses bødkerværktøj og nogle af fagets produkter. – To malede cartoucher (B) med skrædder- og væversymboler. 1793. – (C og D) ligbærertegn. (C) er fra Københavns tømmerlaug. 1770. Jordfund 1964 fra Adelgade. – Sølvbroderet cartouche (E) fra Københavns dugmagerlaugs ligtæppe. 1780. Hovedmotivet er to korslagte skytteler. – Sølv- og guldbroderede cartoucher (F) fra Københavns tømmerlaugs ligtæppe. 1755. Herpå ses tømmerværktøj. – (G) Tre af ialt fem sølvskilte fra Københavns rebslagersvendes ligtæppe. 1826.

På væggen til venstre for montren: Fane fra Københavns forgylderlaug. 1800-årene.

Venstre side af laugssalen:

På tværvæggen t.v. for døren hænger en udskåren hylde fra bagerlauget i Århus. Har måske været brugt til at stille velkomsten på. – Derunder de københavnske bagersvendes stue-skilt fra 1833. Det er lavet helt af dejg og betragtedes i sin tid som et så stort kunstværk, at man fejrede dets 25-års jubilæum i 1858. Svendene har skrevet deres navne på brødet, der holdes af to løver.

Montre 1. Bagere.

På sidevæggen t.v. to skafferstokke (A). Københavns bagersvendelaug. I dette laug var der indtil 1848 altid een dansk og een tysk oldgesell. På stokkene er malet navnene på oldgesellerne fra 1825 og 1826 og en årrække frem. – På hylden en kobberpengebøsse fra 1721 (B). Københavns bagersvendelaug. – Signet med årstallet 1750 (C). Holbæk bagerlaug. – Messingpengebøsse fra 1710 (D). Københavns bagersvendelaug. På siden indskrift: „Dette er Bächer Suennenes Straf Bøse. AnNo 1710“. – På bagvæggen t.v. og t.h. 13 sølvskilte (E) fra 1682–1753 til ophængning på velkomsten. Helsingør bagermesterlaug. En kronet kringle er hovedmotivet på de fleste af skiltene, der i modsætning til andre laugs sølvskilte bærer såvel mændenes som hustruernes navne. Dette træk minder om de middelalderlige gilder, laugenes forgængere, som kvinderne deltog i jævnsides med mændene. Under den senere, tysk påvirkede „zünftige“ ordning af laugene var kvinderne udelukket. – I gruppen t.h. ses i midten et drevet guldschild (F) med emaljarbejde. Skænket til Københavns bagermesterlaug af kgl. hof- og rejsebager Daniel Hellms ca. 1675. – Midt på bagvæggen kobbertrykplade (G) til kundschaft fra ca. 1790. Københavns bagermesterlaug. Et kundschaft trykt med denne plade ses i montre 6, (M). Når en svend var på vandring medbragte han ofte et kundschaft, der var udstedt af lauget i den by, hvor han sidst havde arbejdet. Det var et bevis på, at han

var godkendt af lauet som zünftig svend. – Midt på hylden to lågpokaler og tre bægre af sølv (H). 1776–1797. Københavns bagersvendelaug. Resten af de københavnske bagersvendens sølvsamling er udstillet i montre 3. Etiketterne angiver, hvornår tingene er skænket til lauet og – i parentes – fremstillingsåret. – Forneden t.v. pengebøsse (I) af malet jernblik med hængelås. Køge bagermesterlaug. Pengebøsse (K) af kobber med svær jernlås. Københavns bagermesterlaug. Overfaldet over nøglehullet kan spærres med en hængelås, således at der har skullet to nøgler til at åbne bøszen. Pengebøsse (L) af malet messingblik med hængelås. Køge bagerlaug. – Lade fra 1631 (M). Københavns bagermesterlaug. Reliefferne viser scener med bibelske motiver, og på hvert af dem ses desuden initialerne på den laugsmester, der har skænket det til laden. Mens bagermester Cort Legan var oldermann, blev laden repareret, og han lod da i låget indsætte et stykke snitværk, der bærer hans navn og årstallet 1742. Laden, der menes at være dansk arbejde, blev atter „renoveret“ i 1787, da I. B. Kryger var oldermann. Foran ligger nøglerne til ladens tre låse. Kun når indehaverne af disse nøgler, oldermannen og de to bisiddere, var samlet, kunne laden åbnes. Se side 15. – På hylden t.h. kobberpengebøsse (N) fra 1707. Københavns bagermesterlaug. – Signet (O) med årstallet 1718. Kalundborg bagerlaug. – Jernbeslået træpengebøsse (P) med påmalede kringler. 1700-årene. Kalundborg bagermesterlaug. – Forneden t.h. kobberpengebøsse (Q) fra 1732. Københavns bagermesterlaug. Bøszen, der ligesom laden har tre låse, har på låget en indprikket indskrift: „Bager Laugets Fattiges Bøsse udi Kiøbenhavn“. Den er skænket til lauet af den rige bager Johan Kiøbke. Se side 25. – Forneden t.v. muskatrivejern (R) af kobber fra 1783. Københavns bagersvendelaug. Muskat var i slutningen af 1700-årene et yndet krydderi, som bl. a. blev brugt til at blande i punch. – Signet (S). Københavns bagerlaug. Foruden den kronede kringler ses gengivelser af tidens bagværk. – Forneden t.h. glaskrus (T). Odense bagerlaug. –

På væggen t.h. skafferstok (U) fra 1700-årene. Bagerlauget i Krempe (Holsten).

Lysekronen, der hænger midt i laugssalen, har tilhørt de københavnske bagermestres laug. En indskrift på den fortæller: „Oldermanden for Bagerlauget ANDRES FLOOR haver ladet forfærdige denne Lysekroge og foræret den til Laugshuset. Kiøbenhavn d. 18. Decb. 1782“.

Montre 3. Bagere.

De københavnske bagersvendenes store sølvskat giver på én gang et indtryk af laugets formåen og den københavnske sølvmedekunsts blomstring i 1700-årene. Forneden og på hylden ses 21 sølvbægre og -pokaler (A) skænket af svendene til Københavns bagersvendelaug i årene 1761–1850. Samtlige genstande er fremstillet af københavnske sølvmede. Se også sølvbægrene i montre 1 (H). – Forneden t.v. tobakstallerken (B) af sølv med sølvpibekradser. 1782. – Sølvbordklokke med bakke (C) 1744. Med senere inskriptioner. – På bagvæggen 12 sølvskeer (D) fra 1818 og en strøske (E) af sølv fra 1823. – På hylden sukkerskål og tang (F) af sølv fra 1797. – Forneden midtfor velkomst af sølv (G). Udført i København 1748. Langs randen er indgraveret oldermandens og bisiddernes navne. De fire genier under lågets baldakin bærer forskellige brødsorter fra datiden. Til denne velkomst hører 39 sølvskilte og skiltmedaljer, der er ophængt på bag- og sidevæggen (H). – 39 skilte og skiltmedaljer (H) af delvis forgyldt sølv fra 1754–1822. På skiltene ses forskellige former for brød samt en bagersvend fra 1700-årene i stadsdragt med trekantet hat og kårde ved siden. – Forneden t.h. tobakstallerken (I) af sølv med sølvpibekradser, 1788, og to sølvlysestager (K) fra 1788.

Montre 5. Drejere m. fl.

På sidevæggen skafferstok (A). Københavns drejersvendelaug. Se side 13. – I loftet et lykkespil (B) fra 1825. Drejer-

lauget i Eckernförde. Når åbningerne i kuglerne, der kan drejes rundt, står ud for hinanden, falder en terning ud af hulrummet. – Forneden t.v. lade (C) fra 1790 af mahogni. Københavns drejersvendelaug. Fodstykket mangler. – I midten velkomst (D) af tin fra 1665 med 12 skiltmedaljer af sølv fra 1700-årene. Københavns drejersvendelaug. På velkomsten ses et skjold, der indeholder drejernes laugssymboler, krumpasseren, kuglen og drejerjernene. Udenom er indgraveret: „REINHARD HINRICH BVSSSEN VON ALFEL BIN ICH GENAND. MEIN GELÜCK STEHT IN GOTTES HANT ANNO 1665“. – Foran tinbæger (E) fra 1782 (med københavnsk tinstempel fra 1803). Københavns drejersvendelaug. Foruden laugssymbolerne (se D) er langs randen indgraveret: „Dette er Dreiyer Svendenes Beger + Das ist die Drechsler Gesellen ihre Beger“. Laugenes dansk-tyske sprog, der er af født af håndværkervandringene, fremgår tydeligt af en indskrift som denne. Der er i samlingen adskillige andre eksempler på to-sprogede indskrifter. Signet (F). Horsens drejerlaug. Som hovedmotiv ses en rok, en af drejernes vigtigste varer. – Tobakstallerken (G) af tin fra 1825. Københavns drejersvendelaug. – På bagvæggen t.h. svendebrev (H) for en kok. Kalligraferet på pergament i 1773. Der fandtes ikke laug for kokkene, der hovedsagelig var beskæftiget hos konger og fyrster. Deres svendebrevs prangende udstyr er rimeligvis et forsøg på at efterligne overklassens adelspatenter og privilegiebreve. Dette svendebrev er i 1773 udstedt af dronning Juliane Maries mundkok Hector Friederich Wulf som en bekræftelse på, at Jens Nielsen Fogt, der var født i Jylland, efter tre års tjeneste i det kongelige køkken, kan anses for at have udstået sin læretid og være skikket til at vandre ud i Europa til „fremder Fürsten, Grafen und Herren Höfe, oder auf andere vornehme Örter und Lande . . .“. – Velkomst (I) fra 1755 med 12 skiltmedaljer fra 1755–1878. Københavns drejersvendelaug. På velkomsten er bl. a. graveret vers på tysk og dansk:

„Di Drexler aber atzöglich
Sol machen diesen Wilkomst rict.
Mien Bruder gibst du mit dazu
So trinkt da von beide ich und du“.

„Ein Wilkomst wir vor Augen sehn
Mit schöner Arbeit wol zu stehn
Von alten Zeiten zu gedacht
Und jetzo nu ist Volgebracht“.

„For Dreier Lauget her nu staar
En Hvælkomst som i mange Aar
I Laden haver Voxet op
Men nu har faaet sin fulde top
Derfor siger vi dennem Tak
som har for lang tid sagt god Nat“.

Velkomsten er således fremstillet af sølvskilte, som man gennem lang tid har samlet og opbevaret i laden, indtil der var tilstrækkelig mange til, at man kunne få lavet en velkomst af dem. Bemærk det stiliserede rokkehjul i fanen. – Foran signet (K) med årstallet 1751. Horsens drejerlaug. Som motiv ses bl. a. en slyngdrejet stav og en skakbrik, to af de produkter, drejerne fremstillede. – T.h. sølvbæger (L) fra 1778. Københavns drejersvendelaug. Med indgraverede drejersymboler og dansk-tysk tekst, der oplyser, at det er drejersvendenes bæger. – Lade (M) fra 1658. Københavns drejermesterlaug. På endestykket ses i indlagt arbejde en drejer i færd med at fremstille en rok, samt værktøj og forskellige produkter. De forgyldte beslag er fra 1700-årene. – På sidevæggen t.h. to marskalstave (N) omviklet med sørgeflor. Københavns drejersvendelaug.

Montre 7. Lauget som organisation.

Foran t.v. laugsprotokollen (A). Heri indførtes regnskaber, fortegnelser over svende og mestre, referater fra laugsmøder-

ne samt meget andet af betydning for laug^{et}. Randers hand-skemagerlaugs protokol fra 1684–1818. – Bagtil t.v. skrive-tøjet (B). Protokollen førtes ved laugsmøderne af en skriver. I skrivetøjet var der plads til penne, blæk og en beholder med fint sand – datidens „trækpapir“. Københavns rebslagersven-delaug. 1772. Se side 31. – I midten signet^{et} (C). Brugtes til forsegling af dokumenter, udstedt af laug^{et}: svendebreve, kontrakter, aftaler o.s.v. Kolding handskemagerlaug. Se side 30. – På bagvæggen t.v. mestertavlen (D). På mestertavlen var byens håndværksmestre opført efter alder. En tilvan-drende svend skulle søge arbejde hos mestrene i den række-følge, hvori de var opført på mestertavlen, fra den ældste til den yngste. Helsingør snedkerlaug. 1823. Se side 32. – På bagvæggen foroven skiltflytningen (E). Et af højdepunkterne i laugets festligheder. Når laug^{et} flyttede fra et herberge til et andet – eller måske til et helt nyt laugshus – skete det med en procession. Her drager de københavnske snedkere afsted i 1770 med alle deres laugsting. Laden, der bæres af otte mand foroven til højre, eksisterer stadig. De kan se den i denne montre (I). Samtidigt stik. – Bagtil i midten pengebøs-sen (F). Den gensidige hjælp var et af laugsvæsenets grund-træk. Til indsamling og opbevaring af pengene havde alle laug en eller flere pengebøsser: fattigbøsse, liglaugsbøsse (til begravelseshjælp), samt bøsser til indkassering af kontingen-tet, „tidepengene“ og bøder. Bøsserne var forsynet med flere, gerne tre hængelåse. Nøglerne til disse havde laugets for-mand, oldermænd, samt laugets to sekretærer, bisidderne, så bøs-sen kun kunne åbnes, når de alle tre var til stede. Kø-benhavns murersvendelaug. 1713. Se side 24–25. – Foran lyd-hammeren (G). Brugtes af oldermænd under laugsmøderne til at skaffe ro under den mere formelle del af mødet. Når han slog tre slag i bordet eller på laden, skulle der være ro. Blev der ikke det, faldt der bøde til urostifteren – oftest i form af et kvantum øl, der skulle indtages i laugshuset. Hol-bæk skomagerlaug. 1687. Se side 22–23. – På bagvæggen skaf-

ferstokkene (H). Skafferen var oldermændens hjælper i de praktiske, daglige gøremål: kasseimester, bedemand, ordensmarskal ved laugsmøderne o.s.v. Skafferstokken var symbolet på hans position. Københavns rebslagersvendelaug. Se side 12–13. – Laden (I) rummede laugets klenodier: laugsskråen, der var det dokument, hvori kongen godkendte laugets oprettelse, laugsprotokollen, signetet, laugspungen med laugets rede penge og andre værdigenstande. Laden stod hos oldermændene. Den var forsynet med flere låse, til hvilke oldermændene og bisidderne havde nøglerne, så ingen på egen hånd kunne komme til dens indhold. Københavns snedkerlaug. 1679. Se side 14–15.

Montre 9. Laugsfesterne.

T.v. velkomsten (A). Af denne drak den nyudlærte svend, når han ved en højtidelighed i laugshuset blev optaget i lauget. Til minde om begivenheden skænkede svenden et sølvskilt til at hænge på velkomsten, der til sidst kunne blive helt dækket af skilte. Her er der mere end 140 skilte. Københavns murersvendelaug. 1775. Se side 10–11. – På bagvæggen den nye svends indvielse (B). Inden svenden, der er i sit festtøj, får velkomsten overrakt, skal han besvare en række spørgsmål i et indviklet og snørklet sprog samt have en række gode råd med på vejen. Kort efter indvielsen drog den unge svend „på valsen“ i Europa i flere år. Tegning af P. Klæstrup ca. 1870. Se side 10–11. – Foran t.v. tobakstallerkenen (C). Fra 1700-årene blev tobakken en vigtig del af livet i laugshuset – som den var blevet det af dagliglivet. Man købte spunden tobak i alenvis, kridtpiber dusinvis. Når piben – som man havde stoppet ved den fælles tobakskasse – var røget færdig, blev den kradset ud i tobakstallerkenen. Man brugte pibekradseren, som er fastgjort til indianerfiguren med en kæde. Det går ikke, at banke en kridtpibe ud. Københavns tobaksspinderlaug. 1773. Se side 26–27. – I midten glødfadet (D). Før tænd-

stikkerne blev opfundet, kunne man tænde piben med trækulsgløder, der lå og ulmede i glødfadet. Til at tage gløderne med havde man en tang – gerne som her lavet af kobber. Københavns blytækkersvendelaug. Se side 26. – På bagvæggen zechbrædtet (E). Herpå noteredes laugsbrødrenes fortæring i laugshuset. Zechbrædtet her har fire kolonner, hvor krofader med kridt har kunnet notere forbrug af kridtpiber (P), tobak (T), brændevin (B) og øl (Ø). Man drak og røg i fællesskab – „på sæk“, som det hed. De kridtstreger, der har været anført, har derfor angivet antallet af „omgange“. Københavns hjul- og karetmagerlaug. 1700-årene. Se side 28–29. – På bagvæggen t.h. stueskiltet (F). Var flere fag fælles om et herberg, havde hvert fag sit eget bord i herbergssalen. For at en tilrejsende svend straks skulle kunne finde sine fagfællers bord, var der over hvert bord ophængt et stueskilt med fagets symboler. Københavns stolemagersvendelaug. Slutningen af 1700-årene. Se side 20–21. – I midten bagtil drikkekrus (G). Hvert laug havde et utal af drikkekrus i forskellige materialer: træ, lertøj, glas, sølv og – især – tin; øllet var en vigtig bestanddel af laugsbrødrenes sammenkomster – som det var det i dagliglivet. Lågkruset er lavet i 1692, anskaffet af laugets i 1780. Københavns skomagermesterlaug. – Foran fiksérkruset (H). En zünftig spøg: De indviede svende havde megen fornøjelse af at se den nye svend prøve at drikke af et sådant krus. Han vidste ikke, at øllet skulle suges op gennem det lille hul i randen. Derfor spildte han ned ad sig og måtte betale en bøde i form af en omgang øl. Roskilde smedelaug. 1740. – T.h. skænkekanden (I). Øllet købte man i tønder, hvis indhold blev omhældt på kander. Når det skulle være fint, havde laugets en stor skænkekande på fod og med hane som denne. Var der mange laugsbrødre til stede, havde skaffereren travlt med at holde brødrenes bægre fyldte. Københavns rebslagersvendelaug. Tinkande 1764, krus 1785. Se side 16–17.

Montre 11. Kobbersmede – karetmagere.

På sidevæggene to skafferstokke (A). Københavns hjul- og karetmagerlaug. Se side 12–13. – T.v. tobakskasse (B) med liggende løve af kobber på låget. Københavns kobbersmedesvendelaug. – Velkomst (C) af messing fra 1848. Københavns kobbersmedesvendelaug. Årsagen til, at man har nøjedes med en velkomst af messing afsløres af inskriptionen:

„I Aaret 1848 har Kobbersmedelauget ligesom 1808 skienket Laugets Sølvtoi til vort ved Fjendtligt Overfald betrængte Fødeland“.

I medaljonen læses:

„Denne Welkomst er anskaffet af Kobbersmedesvendenes Broderskab og tilhører dem som evig Eiendom. Kiøbenhavn d. 7de Mai 1848“. Ni år senere kom loven, der påbød, at alle laug skulle være opløst inden den 1. januar 1862. På skiltet (H) ses et billede af den velkomst, der blev omsmeltet i 1808. – På bagvæggen 33 sølvskilte og skiltmedaljer (D) fra 1724–1844. Hører til velkomsten (C). En del af svendene nævnes på skiltene kun med fornavn og fødeby. Indtil ca. 1820 er skiltene tekst affattet på tysk. Som motiv ses nogle af kobbersmedenes almindeligste produkter: vandkedler og fyrfade. – Foran t.v. signet (E). I signetet ses to løver, der holder hamre og en vandkedel. Københavns kobbersmedesvendelaug. – Tobakstallerken (F) af kobber fra 1786. Tallerkenen bærer tre københavnske kobbersmedestempler fra 1770. Figur og tallerken er drevet, d.v.s. hamret ud af én kobberplade. Omkring figuren læses: „DEN HAARDE KLIPPE MIG FORDUM BAER IEG INGEN SMØG DEN YDET = LAUREZ VON DRAMMEN [Lauritz Bergstrøm] ER DEN SOM MIG DER TIL HAR DANNET MIG OG PRYDET. ANNO 1786“. Københavns kobbersmedesvendelaug. – Bagtil skænkekande (G) af tin fra 1707. Kanden har rande af messing og i låget indlagt plade af kobber, hvorpå ses en kedel. Københavns

kobbersmedesvendelaug. – Foran skilt (H) med gengivelse af Københavns kobbersmedelaugs velkomst, der blev omsmeltet i 1808 (se (C)). – På bagvæggen to kobberplader (I) med københavnske kobbersmedestempler fra 1730–1778. I 1746 blev det påbudt kobbersmedene at stemple deres arbejder. Pladerne stammer fra Københavns rådhus, hvor de opbevaredes som kontrolforanstaltning. – Foran i midten håndskreven gewohnheit (K) fra Odense karetmagerlaug. Heri er nedskrevet de gamle håndværkerskikke, der gjaldt for fagets udøvere. – Bagved zechbrædt (L) af kobber. 1791. Københavns kobbersmedesvendelaug. I bagsiden er hugget kørnerprikker, der har gjort det muligt at skrive på kobberet med kridt. Se side 28–29. – Bagtil to rørcher (små bægre) (M–N) af tin. Bægret til højre er fra 1733. Københavns hjul- og karetmagerlaug. På dem begge ses indgraveret et ornamentalt hjul. Begge bægre har i den klokkeformede fod en terning bag et gitter. På bægret til venstre er gitteret af messing og formet som et hjul. – T.h. skænkekande (O) af sølv. 1768. Københavns hjul- og karetmagerlaug. Langs randen er indgraveret:

„Aller Ehrlicher Rath und Stellmacher Gesellen
Frisch Schenck Kanne A^o 1768 d. 1. Januari“.

Foran t.h. regimente (P), d.v.s. oldermandens lydhammer fra 1769. Københavns hjul- og karetmagerlaug. På fladerne stiliserede gengivelser af hjul og karetstel. Se side 23. – Bagtil t.h. velkomst (Q) af sølv fra 1748. Københavns hjul- og karetmagersvendelaug. På foden læses: „Alle Erlige Rad Und Stelmager Gesellers Welckom. W [og] 170 Lod 2q[vin]t. Anno 1748 d. 21. April“. Figuren på låget bærer en side af et karetstel. – På bagvæggen 13 sølvskilte (R) fra 1726–1942 til velkomsten Q. Københavns hjul- og karetmagerlaug. På skiltene ses bl. a. stiliserede karetstel. Skiltet øverst til højre er ikke skænket i den almindelige anledning: en ny svends indvielse. Det bærer følgende indskrift: „Alle Brawe Rad- und Stellmacher Gesellen Zu Ehren – Kroe Fader Peder Jørgen-

sen Schow og Huustrue Karen Andres Daater 1735“. – T.h. fiksérkande (S) af tin fra 1748. Københavns hjul- og karetmagerlaug. På siden ses foruden et karetsel ordene: „Alle Ehrlichen Rad und Stel Macher Gesellen Ficksier Kanne d. 21. April Anno 1748“. Drikken skulle gennem hullet i hanken suges op gennem den hule hank. Samtidig skulle man holde for de to huller øverst i hanken. Kun de indviede vidste dette. Den nyoptagne svend ville imidlertid uvægerligt – på grund af den gennembrudte rand og sin uvidenhed – spille ned ad sig og måtte straks betale en bøde derfor i form af en omgang øl.

Et zechbrædt fra Københavns hjul- og karetmagerlaug er udstillet i montre 9, (E).

Montre 13. Grov- og kleinsmede, nagelsmede, bøssemagere.

På sidevæggen t.v. skafferstok (A) fra 1833 med påmalet smedeværktøj. Skælskør smedelaug. – Derover stueskilt (B) fra nagelsmedesvendenes herberg i København. På ankerstokkens ene side læses: „Nagelsmed = Svendenes = Herberg“, på den anden: „Nagelschmied = Gesellen = Herberge“. Se side 21. – På hylden t.v. to tinkander (C) fra 1882. Københavns nagelsmedesvendelaug. På siderne er – foruden navnene på 19 svende – indgraveret to løver, der holder nagelsmedenes symbol: et hjerte med to korslagte nagler og et anker. I låget læses: „Wivat leben die Nagelschmet“. – To tinkander (D) fra 1846. Københavns nagelsmedesvendelaug. Dekoration omtrent som (C). På siden er indgraveret navnene på ti svende, af hvilke de syv er fra København. – På bagvæggen skjold (E) af forsølvet messing med bøssemagersymboler. København. Ca. 1750. Vistnok et stueskilt fra bøssemagerlauget, der var en særlig afdeling af smedelaug. – Forneden t.v. tinkande (F) fra 1785 med indgraveret pistol i låget og velkomst (G) af tin fra 1737 med 52 sølvskilte fra 1739–1829. Skælskør smedelaug. Af inskriptionen fremgår,

at grov- og kleinsmedene i byen har været organiseret i samme laug. I byer, hvor de enkelte håndværk kun havde få udøvere, fandtes ofte kun et fælleslaug. – Det almindeligste motiv på skiltene er smedeværktøj, i reglen suppleret med en hestesko. – Syv signeter (H). Fra venstre: Holbæk smedelaug, med årstallet 1626, Nysted smedelaug, Køge smedelaug, smedelaug i Wilster (Holsten), Københavns nagelsmedesvendelaug, Holbæk smedelaug, med årstallet 1831 og Skælskør smedelaug, med årstallet 1834. – Messingpengebøsse (I) fra Slagelse smedesvendelaug. – Bagtil t.v. velkomst (K) af sølv, udført i København 1793. Fra Kronborg geværfabrik i Hellebæk. På de to sølvskilte ses to korslagte pistoler, det gennemgående symbol på laugssager fra Kronborg geværfabrik, der havde sit eget laug. – I midten tobakstallerken (L) af tin fra 1770. Københavns nagelsmedesvendelaug. Inskriptionen langs randen fortæller: „Nagelsmede Svendenes Tobaks-Tallerken skenket og Foræret af Velædle, Højærede H^{er} Gregers Jensen Klittgaard tillige hans kjærlige Madame Anna Christina Klittgaard den 26. febr. 1770“. Og i bunden: „Fornyet af Svendene Anno 1832“. Figuren har skødskind på og bærer paryk med pisk samt tophue. Under armen sidder en pipekradser. – Midt på bagvæggen mestertavle (M), (walltavle), fra 1774. Kronborg geværfabrik. På skydelåget malet inskription: „Cronborg Fabriqves Mester Tavle Anno 1774“. Foruden tre krydsede pistoler. Bag skydelåget sad en liste med mestrenes navne, så de tilvandrede svende heraf kunne se, hvilken mester de først skulle henvende sig til, når de søgte arbejde. Se side 33. – Foran i midten pengetavle (N) af træ. Smedelaug i Wilster (Holsten). Minder om de pengetavler, man brugte i kirkerne til indsamling af penge under gudstjenesten. Bemærk de påmalede pengestykker med Chr. VII's monogram. – På bagvæggen t.h. zechbrædt (O) af sortmalet træ. Roskilde smedelaug. Til brug for smedemestrene. Dets to sider er opdelt i fire kolonner, hvis overskrifter lyder: „Frans BRN“ (fransk brændevin = cognac), „Wien“, „Øll“

og „BRN“ (brændevin). – På hylden t.h. to messinglysestager (P) fra 1600-årene. Holbæk smedelaug og (Q) velkomst af tin fra 1778 med 24 sølvskilte og -medaljer fra 1784–1825. Slagelse smedelaug. På velkomst og skilte ses indgraveret smedeværktøj og hestesko. – Forneden t.h. rørchen (lille bæger) (R) af tin fra 1712. På låget en drejelig pil til spil. Københavns nagelsmedesvendelaug. – Foran sømbid (S) af sølv fra 1797 med tilhørende futteral. Roskilde smedelaug. Sømbidet er som type én af de yngste laugssager. Efter traditionen skulle de nyoptagne svende bide i sømbidet; hvis de ikke kunne bide det over – og det kunne selv de stærkeste smedtænder ikke klare – måtte de give en omgang øl. – Skafferstok (T). Slagelse smedelaug. Bagtil t.h. velkomst (U) af kobber fra 1762 med 24 sølvskilte fra 1851–1863. Roskilde smedelaug. Sølvfløjen er fra 1777, „tulipanen“, der ligeledes er af sølv, er fra 1835. Skiltene viser smedeværktøj og fagets produkter: hestesko, nøgler o.s.v. – Glasflaske (V). Haderslev grovsmedelaug. På forsiden ses hestesko og det værktøj, der anvendes til skoning af en hest: virkejern, knibtang, hammer og fil. Bagsiden har indskriften: „Vivat der Huffs Schmidt“. – På sidevæggen t.h. stueskilt (X) fra ukendt smedelaug. Med miniaturegengivelser af fagets produkter: hestesko, anker, dræg og plovjern. – Scepteragtig skafferstok (Y) med sølvkrone og fire indlagte sølvskilte fra 1796. Københavns nagelsmedesvendelaug.

De københavnske smedes laugssager er endnu i fagforeningens eje.

En lade af jern fra smedelaug i Wilster (Holsten) står til venstre for døren til rum 72.

Montre 15. Tobaksspindere – tømrere.

På sidevæggen t.v. to marskalstave (A) med tobaksruller foroven. Københavns tobaksspindersvendelaug. – Forneden t.v. messingpengebøsse (B). Københavns tobaksspinderlaug. På

siden et drevet skjold med tobaksrygende figur (indianer?) – Stålstempel (C) til Københavns tobaksspinderlaugs segl fra 1750. I våbenet indgår bl. a. tobaksrygende indianere. – Bagtil tinkande (D) fra 1761. Københavns tobaksspindersvendelaug. I låget Fr. VII's monogram. På forsiden indgraveret figur i hollandsk klædedragt, rygende på jordpibe. Ved hans fødder stående og liggende ruller af spunden røgtobak. – I hjørnet t.v. velkomst (E) af tin fra 1750. Københavns tobaksspindersvendelaug. Til velkomsten hører de 11 sølvskilte på bagvæggen (F). Velkomsten hviler på seks små fødder, formet som ruller af spunden tobak. – På bagvæggen t.v. 11 sølvskilte (F) fra 1752–1789 til velkomsten (E). Københavns tobaksspindersvendelaug.

På skiltene i øverste række ses bl. a. handel med tobaksblade (nr. 3 fra venstre) og spinding af tobak (nr. 2 til højre). På det første af de fem store skilte i næste række ses to vildmænd, der bærer et skjold med en indianer. På det næste bærer to indianere et skjold med en osmanner (tyrk), og på det sidste i denne række er det to osmannere, der bærer et skjold med en indianer. De to nederste skiltes motiver viser Hollands betydning for tobakshandelen i 1700-årene. På skiltet til venstre ses i skjoldet en (hollandsk) vindmølle, og på skiltet til højre støtter to hollændere et skjold med en indianer. På samtlige skilte ses pakker og ruller med tobak. – Forneden i midten de københavnske tobaksspindermestres lade (G) fra 1826. Beslagene er fra en ældre lade fra 1750. På beslaget til venstre læses:

„De første adjungerede Mestere
og Biesiddere vare Chri-
stopher Hendrichsen Rück
Niels Christensen Tromp
og Knud Povelsen. Da
dette Laug blev indrettet
den 26. Juny
1750“.

På beslaget til højre læses:

„Denne Lade er bekostet
og skienket Til Tobak-
spinder Laugs Lade
af Første Oldermænd
Christian Nielsen
Tromp
Kiøbenhavn
den 26. juni 1750“.

På ladens malede sider ses forskellige stadier af fremstillingen af røg- og skråtobak. Hovedmotivet på den side, der vender udad, viser tobakshøst i et „kinesisk-indiansk“ fantasilandskab. – Foran tømrebæltespænder (H) af messing fra 1800–1850. Også hos tømrerne er fagets vigtigste værktøj det dominerende motiv. – Forneden t.h. rørchen (lille bæger) (I) af tin fra 1706. Fra et tømrerlaug. – På bagvæggen t.h. to paradeøkser (K) af papirbeklædt træ fra Holmens tømreere i København. – Forneden t.h. messingpengebøsse (L) fra 1855. Københavns hustømrerlaug. På siden er indgraveret forskelligt tømmerværktøj: passer, høvl, tværøkse, bindøkse, bredbil, stikøkse, vinkel, stiksav samt følgende indskrift: „Den fremden Zimmergesellen in Kopenhagen Anno 1855“. – Foran t.h. snustobakskasse (M) med skydelåg, hvori tømrerens laugssymbol er indlagt i sølv. Fra de tyske tømrerensvendes forening i København. – På sidevæggen t.h. kundschafft (N) med prospekt af København. Udstedt i 1793 som bevis for, at den mecklenborgske tømrerensvend Jochim David Orgelien i seks måneder har arbejdet tilfredsstillende hos tømremester Jochim Ernst Burmester.

Resten af de københavnske tømrerens laugsgenstande er endnu i tømrerlaugets eje.

I montren i rum 72 er udstillet de sølvbroderede cartoucher (F) til de københavnske tømrerens ligtæppe fra 1755, samt et ligbærertegn (C) fra København.

De københavnske tobaksspindersvendenes tobakstallerken er udstillet i montre 9, (C).

På salens tværvæg t.v. for døren hænger to skilte fra skomagerherberger. Det øverste er fra Holbæk, dateret 1848, det nederste fra Kalundborg. Se side 18–19.

Højre side af laugssalen, (når man kommer fra rum 72): På tværvæggen t.h. for døren hænger en udskåren cartouche fra guldsmedelaugets stol i Helligåndskirken i København. Maleriet, der viser forskellige guldsmedearbejder, er noget yngre end snitværket, d.v.s. fra slutningen af 1700-årene. – Derunder står en lade af jern fra smedelauget i Wilster, Holsten.

Montre 2. Bogbindere – bødkere.

På hylden t.v. skænkekande (A) af tin. Dateret 1665, men fremstillet i begyndelsen af 1600-årene. Københavns bødkersvendelaug. – Forneden t.v. lade (B) fra 1725. Københavns bogbinderlaug. Udført i træ og betrukket med læder, der er udsmykket med rigt forgylderarbejde i stil med tidens bogbind. Fornyet i 1791. – På hylden t.v. lågbæger (C) af sølv fra ca. 1780. Københavns bogbinderlaug. På dets tre skjolde er navnene på 37 svende fra Danmark, Norge, Sverige, Tyskland og Letland indprikket. Håndværkerstanden havde – takket være håndværkervandringerne – ofte en international karakter. – På bagvæggen de københavnske bødkersvendenes herbergsskilt (D) fra 1710. Skiltet, der er af jern, viser håndværkets redskaber og produkterne: tønder og kar. – Foran i midten messingfattigbøsse (E) fra Københavns bødkerlaug. På dens sider findes Fr. IV's monogram samt følgende indskrift:

„EFTER VELÆDLE
MAGISTRATENS
ANORDNING AF
DATO DEN 27 JA
NUARIS 1706 ER
DENNE BØSSE FOR
FÆRDIGET TIL AT
IND SAMLE DI 4 SK[illing]
MAANEDS PENGE SOM. . .“

„HVER BØDKER SVEND
SOM HER I STADEN SIG
AF HANDVERKED ERNER
SKAL GIVE TIL DE FAT
TIGES FORNØDEN HED
UDI ALDER MAN
DEN TIDEMAND
LAVRIDSENS
TID“

Fanespids (F). Københavns bogbinderlaug. – Drikkekrus (G) af tin. Københavns bødkersvendelaug. Inskriptionen lyder: „Forfærdiget til Brug for Bødkerlaugets Svende den 3 Oktober 1851“. Kruset hører til et sæt på ialt seks krus. – Lågbænde (H) af tin. Haderslev bødkerlaug. – Signet (I). Svendborg bødkerlaug. På hylden i midten tre tøndeformede sølvbægre (K). Fremstillet i København 1817. Københavns bødkersvendelaug. – På hylden t.h. lågbæger af sølv (L) fra 1780. Københavns bogbinderlaug. På dets tre ovale skjolde er indprikket navnene på 28 svende fra Danmark, Sverige, Tyskland og Letland. Se også (C). – På hylden t.h. velkomst af sølv (M) fra 1817. Københavns bødkersvendelaug. Den er „Be-kaastet til samtlige Bødkersvendenes Brug og Fornøjelse“ den 10. oktober 1817. På velkomsten hænger 13 sølvskilte. De fleste er fra tiden efter laugenes ophævelse i 1862, og mange af dem er mindeplader, der er bekostet ved særlige lejligheder i den efter 1862 dannede bødkersvendeforening. På skiltene ses bødkersvendeværktøj samt fagets produkter og gengivelser af Københavns bødkerlaugs segl fra 1678. Skilte som disse er et vidnesbyrd om, at visse laug fortsat eksisterede, selv om alle laug og korporationer ophævedes ved loven om næringsfrihed i 1862. Fra at have været faglige organisationer blev de selskabelige foreninger. – Forneden t.h. lade (N). Svendborg bødkersvendelaug. – På sidevæggen skafferstok (O). Svendborg bødkersvendelaug.

Fire sølvbroderede cartoucher til de københavnske bødker-svendes ligtæpper fra 1758 er udstillet i introduktionsrummet, rum 72, (A).

Montre 4. Blytækkere – dugmagere.

På sidevæggene to skafferstokke (A). Københavns dugmager-svendelaug. – På hylden t.v. velkomst af tin (B) fra 1751 med 15 sølvmedaljer fra 1751–1830, og 21 sølvskilte (på bagvæg-gen, se (D)) fra 1734–1803. Københavns blytækkersvendelaug. På velkomstens sider er indgraveret:

„Ich Liebe den Frieden
Und Hasse den Neid
wer aus mier Trinck
der thut es mit Freud.
Wer aber zum Streiten ist geneugt
Und mich führ Ungültig erzeugt
der wirdt bekommen seinen Lohn
und Straffe geben nach seinen Thun“.

Tysk var på den tid de europæiske håndværkeres fællessprog. Som medaljevedhæng ses flere steder blytækkerhamre, der som motiv går igen på de fleste af blytækkerlaugets genstan-de. – På hylden t.v. velkomst af tin (C) fra 1853 med 15 sølv-skilte fra 1777–1834. Københavns buntmagersvendelaug. Ho-vedmotivet på samtlige skilte er to løver, der holder et skjold med buntmagernes laugssymbol, et foerværk, syet af små skind. – På bagvæggen 21 sølvskilte (D) fra 1734–1803 til Københavns blytækkersvendelaugs velkomst (B). Selv om skil-tene er meget forskellige i deres udformning, er hovedmotivet på dem alle een eller flere blytækkerhamre. Skiltet øverst, der er bekostet af den hamborgske blytækkersvend Hieronimus Paridon Dummert i 1752, bærer følgende indskrift: „Gott segnet mild. Er ist mein Schildt“. – Forneden t.v. fem „rør-

chen“ (små bægre) (E) af tin. 1751–1769. Københavns blytæk-
kersvendelaug. I bægrenes sider er indgraveret sentenser:

„David Schüt bin ich genand
mein Glück steht in gottes hand
Gott gebe alle de mig kennen
16 – Dobel so fil als se mig gönnen – 49“

„17 – Jacob Hansen Borring – 69
Treue lieb und Einigkeit
ist bey uns zu jederzeit“.

Årstallet må være en fejl for 1749.

„J. J. Petersen bin ich genant
In Copenhagen ist mein Vaterlandt
Anno 1763“

„I. H. Prusing
Den woll wohn zum Genuss
den über wollen zum Verdruss
Anno 1751“.

„O. L. Hanckel nent man mich
alle Jungfern lieben mich.
Anno 1751“.

Forneden t.v. pengebøsse af jernblik (F) med indbygget lygte. Pengestykker, der lægges i bøssen, vil blive belyst af den lille olielampe og således være synlige gennem de tre tilgitrede ruder. – Forneden i midten lade (G). Københavns blytækkersvendelaug. På dens forside ses i indlagt arbejde korslagte blytækkerhamre. – På hylden t.h. velkomst (H) af delvis forgyldt sølv fra 1706 med 16 skiltmedaljer af sølv fra 1754–1804. Københavns blytækkerlaug. På låget ses en figur med

skødskind og blytækkerhamre. På siderne er indgraveret navnene på laugets mestre og svende. – På hylden t.h. velkomst af tin (I). Københavns gørtlersvendelaug. Messingbåndene til ophængning af skilte er påsat senere. I den forgyldte fane er indgraveret: „Vivat Gurtler“. Figuren på låget kendes fra andre velkomster (se f. eks. velkomsten (E) i montre 8). – Forneden t.h. tinlysestage (K) fra 1769 med dobbelt lysearm. – Bordklokke (L). Tinhåndtaget er formet som en figur, der bærer en blytækkerhammer. Klokken er af sølv. – „Stjerne“ af kobber (M) fra 1768. Anvendelse ukendt. Langs randen er indgraveret: „A^o 1768 d. 7. Martz haben die 2 Alt-Gesellen H. A. Drössch J. P. Maancke beyde von Hamburg diesen stern Verehret. Vivat Hamburg“. Under denne indskrift ses spor af en anden indprikket tekst, nu ulæselig. – Zechbrædt af kobber (N) fra 1768. I oversiden er graveret: „DIE DREI GESELLEN DRESCH VON HAMBURG AAGAARD VON CKOLDING HABEN DESES ZECHBRED VEREHRET. ANNO 1768 DEN 8. IANUARI“. Se side 28. Alle fire genstande fra Københavns blytækkersvendelaug.

En af de to sølvbroderede cartoucher til de københavnske dugmageres ligtæppe fra 1780 er udstillet i rum 72, (E).

De københavnske blytækkersvendes glødfad er udstillet i montre 9, (D).

Montre 6. Garvere – glarmestre – handskemagere.

På hylden t.v. velkomst af tin (A) fra 1604. Københavns handskemagerlaug. Dette er Danmarks ældste bevarede velkomst. Den menes at være fremstillet i Sydtyskland. På den ene side er indgraveret buntmagernes laugssymbol, et udspændt foerværk, syet af små skind. På den anden side ses en handske, handskemagernes bomærke. Se side 11. – På hylden t.v. velkomst af tin (B) fra 1721. Assens handskemagerlaug. Den er bekostet af oldermændene Lorentz Laursen i forening med resten af laugets svende. – Rørchen (lille bæger)

(C) af tin. Københavns glarmesterlaug. Bægeret, der bærer et københavnsk krontin-stempel fra 1746, har i låget indgraveret bl. a. årstallet 1741 og på forsiden oldermænd Peder Simonsens navn samt årstallet 1775. Et eksempel på den var-somhed, der må udøves ved datering af en ting ud fra indgraverede årstal alene. – På bagvæggen mesterstykke (D) fra 1827 for den københavnske glarmester I. G. Gabe. – Forneden t.v. lågkrus af tin (E) fra 1779. Københavns handskemager-svendelaug. – (F) „HANDSKE MAGER SVENIS KANDE VDI KIØGE SOM ER BEKOSTED VDI DET AAR 1678“. I indersiden af låget – der kan være fornyet – findes et tinstempel fra 1748. – Lågkrus af tin (G) fra 1785. Københavns handskemagersvendelaug. – På bagvæggen forneden t.v. pergamentblad (H) fra middelalderligt håndskrift, hvorpå er malet årstallet 1555 samt en pung og et par handsker og en plattysk sætning, der oversat lyder: „Hvo som ikke kan lave dette har forbrudt 6 mark lybsk til laug. 1555“. De afbildede genstande er mesterstykket. Assens handskemagerlaug. – Forneden bagtil t.v. mønsterbog (I), lavet af en glarmester i Odense i 1670. På dens sider, der er af bøgetræ, er tegnet 22 mønstre til blyindfattede vinduer, f. eks. „biskop staff“, „kløverblad“ og „spidse ruder“. – Forneden fortil t.v. håndskreven gewohnheit (K), hvori bl. a. ritualer for svendenes optagelse i laug er nedskrevet. Odense 1749: Bemærk sætningen nederst på titelbladet: „Zu Gehört Petter von Ottense“ („Tilhører Peter fra Odense“). Sproget er tysk – som det var almindeligt på den tid blandt de i reglen vidt berejste håndværkere. – Forneden bagtil i midten fiksérkrus af tin (L) fra 1675. Køge handskemagerlaug. Øllet skal suges gennem den hule hank og mundingsrand ud gennem det lille hul under låget. På lågets overside findes en drejelig pil, der sammen med tallene I–XII danner en slags roulette. Det er til dette spil, der hentydes med inskriptionen på krusets side: „16 – LÖCKEN RAMER MANNENN – 75“. – På bagvæggen forneden t.h. kundschaft (M) udstedt d. 26. april 1842 af Køben-

havns garverlaug. En kobbertrykplade til et sådant kund-schaft ses udstillet i montre 1, (G). – På hylden til højre kande og to bægre af sølv (N) fra 1837. Københavns garversvende-laug. På siderne er indgraveret et udvalg af garverværktøj. – Velkomst af sølv (O) fra 1842. Københavns garversvende-laug. – Forneden i midten skafferstok (P). 1775. Svendborg Handskemagersvendelaug. – Forneden fortil syv signeter (Q). Fra venstre:

- 1) Københavns kammagersvende
- 2) Assens handskemagerlaug med årstallet 1555
- 3) Fåborg handskemagerlaug
- 4) Middelfart handskemagerlaug
- 5) Horsens feldberederlaug med årstallet 1686
- 6) Københavns garverlaug med årstallet 1731
- 7) Ukendt handskemagerlaug.

Randers handskemagerlaugs protokol kan ses i montre 7, (A). Samme sted er Kolding handskemagerlaugs segl udstillet, (C).

Montre 8. Malere – murere – møllere.

På sidevæggene to paradestværd (A). Københavns murersvende-laug. Brugtes ved optog i anledning af skiltflytning eller ved andre festlige lejligheder. Se tegningen i montre 7, (E). – På hylden 12 tinbægre (B) (af ialt 20 i museets eje) fra 1789 –1848. Københavns murersvendelaug. I bægrene er foruden murernes vigtigste værktøj samt årstal indgraveret navnene på en række oldgeseller og bisiddere. – På hylden i midten lågkande af tin (C) fra 1721. Københavns murersvendelaug. En inskription på låget fortæller, at: „M[ester] IACOB DA-NIELSEN FORÆRER SVEN[DE]NE DENNE KANNE 1721“. På forsiden murerværktøj: passer, murerhammer, lod-snor, vinkel, loddestok, alenstok. – På bagvæggen t.v. skaffer-stok (D) af hvidmalet og forgyldt træ fra 1782. Københavns murersvendelaug. Båndene på stokken er nye. Det skyldes,

at de københavnske murersvende endnu bruger deres laugs-genstande, som er deponeret på Nationalmuseet. Dette gælder også sølvvelkomsten, der ses i montre 9, (A) og som stadig bliver behængt med nye skilte fra nyudlærte svende. – Forneden t.v. velkomst af tin (E) fra 1721. Københavns murersvendelaug. Låget kan skrues fra hinanden. I den underste del er indrettet sparebøsse. Se også (N). – Foran t.v. spænde af messing (F) til murerskødskind med Københavns våben og murersymboler. – Tinkande (G) fra 1847. Københavns murersvendelaug. Af kandens tyske inskriptioner fremgår, at den er „gestiftet“ den 13. august 1830 til brug for de „fremmede“ (d.v.s. vandrende) murersvende. Den er „fornyet“ (d.v.s. ny-lavet) den 20. februar 1847. – På bagvæggen processionsred-skaber (H) af forgyldt træ. Københavns murersvendelaug. Anvendtes bl. a. ved skiltflytninger (se også (A)). – Forneden t.v. kobberpengebøsse (I) fra 1765. Københavns møllersvende-laug. Bøssen er – således som det var almindeligt – forsynet med beslag til tre hængelåse. Den ene havde oldermænden nøgle til, de to andre kunne åbnes af de to bisiddere. Således skulle laugets tre øverste embedsmænd være til stede på een gang, når man skulle til laugets pengebeholdning. – Foran t.v. tre signeter (K):

- 1) Københavns møllerlaug, med årstallet 1751
- 2) Tømrer- og murersvendelaug i Nykøbing Falster
- 3) Murerlaug i Slesvig

– Forneden i midten tinkande (L) fra 1735. Københavns murersvendelaug. – Foran i midten de københavnske møllersven-des sølvskilt (M) fra 1648. Skiltet, der vistnok er det ældste bevarede danske laugsskilt, blev båret om halsen af oldgesellen. – Forneden t.h. skænkekande af tin (N) fra 1721 på fod fra 1736. Københavns murersvendelaug. Kanden har oprinde-lig haft to haner. Velkomsten (E) og denne skænkekande bær-er samme tekst:

„I Her Oldermænd Lauridtz Ericksens Tiid
Anno 1721 Blef Denne Laugs Kande til
Muur mester svenene Forfærdiget“

Foran kanden står tre tinbægre fra samme laug fra 1769–1789 (se B). – Forneden t.h. jernbeslået træbøsse (O) med to låse. Københavns malermesterlaug. – På bagvæggen t.h. stueskilt (P) med mureremblem fra 1804. Københavns murersvendelaug.

Københavns murersvendelaugs kobberpengebøsse (F) kan ses i montre 7, sølvvelkomsten i montre 9, (A).

Et ligbærertegn er udstillet i montren i rum 72, (C).

Montre 10. Rebslagere – skomagere.

På sidevæggen t.v. del af laugsskilt (A). Fra Københavns rebslagersvendelaug. – På hylden t.v. og t.h. seks tinbægre (B) fra 1731 og 1784. Københavns rebslagersvendelaug. I bægrene er indgraveret navne på oldermænd og oldgeseller. – To tinkander (C) anskaffet i 1784 samtidig med bægrene (B). Københavns rebslagersvendelaug. I skjoldene ses rebslagernes bomærke: tre „kroge“ omsluttet af et skjold, der bæres af to vildmænd. I låget står: „Fifadt saa lever die Løstige Rebslager Svenne“. – Forneden t.v. velkomst af tin (D) fra 1671 med inskription: „DENNE VELKOMST ER KONGELIG MAYESTEDS REFSLARS SVENNES“. Fra Den kongelige reberbane i København. På velkomsten, der er istandsat i juli 1811, hænger syv sølvskilte fra 1815–1830. – Tinkande (E) fra 1772. Københavns rebslagersvendelaug. Bærer oldermændens, bisiddernes og altgesellernes navne. – Foran tre tinbægre (F) fra 1785 med inskription: „De Kongl: Rebslager Svennes drikke Bæger“.

Tre andre bægre fra samme sæt er udstillet sammen med de københavnske rebslagersvendendes skænkekande i montre 9, (I). – På bagvæggen 36 sølvskilte (G) fra 1669–1854 til velkom-

sten (L). Københavns rebslagersvendelaug. Enkelte af skiltene er forgyldte. Adskillige af skiltene fra omkring 1775, har lange indskrifter på vers. Som eksempler kan anføres:

„Bevis at ieg – ey siger Ney
Til Hvad vort Lav kand ære
Et Skielt ieg her – som moden er
Vor Skienk vil offerere
Hver sømand som – Har Tomlet om
Paa Havets stolte Bølge
Hand ønsker saa – gid Velstand
Maa vort Lav Bestandig Følge.

Kiøbenhavn d. 22. Febru: 1773
Otthe Christopher
Morthorst“.

og et andet:

„For Fire Aar min Fader
Fik som oldermænd den Naad
udvirket at vi til Første Herber gik
Med Ceremonie aldtid blev skiket
saaledes at dog uden Roes
Vi deraf Kan med ere Bramme
Da Vort optog af alle saaes
og mange venner bæret samme
Jeg nu af stammen tredie er
som med til Andet Herberg
Drager og med det offer
Jeg Frem Ber =
Erindre vil de meldte
Dager at mange efter Følge
Maa til Reeb Slager
Laugets got og gammen og
Kongen længe
Leve saa

Med os i mange Aar
til sammen
ønskes af

I. N. Mariager
Kiøben: d. 10 May 1776“.

Forneden i midten lade (H) fra 1730, sikret med jernbånd. Københavns skomagermesterlaug. På forsiden er malet: „SKO – MA – GER – NES – LIG – CHASE – 17 – 30“. – Forneden t.h. Johannesbæger (I) af tin fra 1772 og tre samtidige kløverbladskander af tin (K). Københavns rebslagersvendelaug. I visse laug skete tildrikningen af den nye svend først af de tre mindre bægre, denæst af Johannesbægret og til sidst af velkomsten. I bægrene er indgraveret navnene på oldermænd, bisiddere og altgeseller. På kløverbladskanden anvendes i stedet for „bisidder“ udtrykket „lademester“. – Velkomst af tin (L) fra 1771. Københavns rebslagersvendelaug. Med 36 sølvskilte (på bagvæggen (G)). Også denne bærer navnene på oldermænd, bisiddere og altgeseller, samt indskriften: „REBSLAGERSVENDENES LAUGSKANDE ELLER WELKOMST. KIØBENHAWN ANNO 1771“.

De københavnske rebslagersvendes skrivetøj er udstillet i montre 7, (B), deres skænkekande og tre af deres bægre i montre 9, (I).

Den kongelige reberbanes to skafferstokke er udstillet i montre 7, (H).

Tre af de fem sølvskilte til det københavnske rebslagersvendelaugs ligtæppe er udstillet i montren i rum 72, (G).

Montre 12. Skomagere – sadelmagere – slagtere.

På sidevæggen t.v. to skafferstokke (A) fra skomagerlaugene i Assens (yderst) og Holbæk (inderst). – På hylden t.v. (B) til venstre stueskilt i form af støve. 1700-årene. Haderslev skomagerlaug. Til højre drikkekar af læder fra 1701, formet som

en bredsnudet sko. – Bagvæggen foroven herbergsskilt (C) af jern. Kalundborg skomagerlaug. Den enbenede soldat er skomagerhelten Hans von Sagan. Under et slag i 1370 udviste han stor taperhed, men mistede sit ene ben. Som belønning gav den tyske kejser skomagerne lov til at bruge den kejserlige dobbeltørn i deres laugsmonogrammer. Se side 18–19. – Forneden t.v. velkomst af tin (D) fra 1834. Assens skomagerlaug. På dens sider er indgraveret navnene på oldermænd og de to bisiddere samt: „Welkomst for Assens Skomager Svende 1834“. – Foran t.v. bæltespænde (E) til slagter. Ærø. Man ser slagtning af ko og svin. Bemærk pølsen på stangen i baggrunden. – Rørchen (lille bæger) af tin (F) fra 1688 med indgraveret rytterstøvle. – Foran i midten syv signeter fra skomagerlaug (G). Fra venstre:

1) Kalundborg	5) Ringsted
2) Hobro, med årstallet 1751	6) Kalundborg
3) Assens, med årstallet 1608	7) Skælskør
4) Holbæk	

T.v. lågkrus (H) af sølv fra 1709. Københavns skomagermestres laug. Kruset er fremstillet i København i 1709, men først i 1797 anskaffet til laugets. En inskription på låget forklarer de mange indgraverede navne på krusets sider: „Denne Kande Er Bekaastet af de Mæstre vis Navne Herpaa Er udstuKket Til Lauvets brug og Nøtte. Anno 1797“. I det ovale skjold er anført navnene på oldermænd, de fire kvartalsmestre, de to „forstandere ved svendeladen“ og de fire „bisiddere ved ligkassen“. I alt findes indgraveret 133 navne.

Et andet lågkrus, fremstillet i Trondhjem i 1692 og anskaffet af de københavnske skomagermestre i 1780, er udstillet i montre 9, (G). I stedet for en velkomst erhvervede laugets disse to krus. – På bagvæggen forneden stueskilt (I). Københavns sadelmagerlaug. Udformet som en miniaturesadel. 1700-årene. – Forneden i midten sølvbæger (K) fra 1700 med indgraveret sadel. Københavns sadelmagerlaug. – (L) sølvbæger

fra 1699 med indgraveret rytterstøvle. – Signet (M) fra 1780 med tilhørende sølvdåse. Københavns skomagerlaug. På denne dåses låg oplyses det, at den er foræret „til erindring“ af oldermændene og kvartalsmestrene. Selve signetet er formentlig ældre. Årstallet 1483 hentyder dog til laugets ældste privilegier og ikke til fremstillingsåret. – Forneden t.h. lerkrus (N) med tirlåg. Københavns skomagerlaug. I låget er indsat et 3-markstykke fra Frederik den IV's regeringstid. Dette er en af de få bevarede laugsting i let forgængeligt materiale. Laugene har haft et betydeligt antal drikkekar i mange andre materialer end tin og sølv, men det meste, bl. a. s² at sige alle trædrikkekarene, der var meget almindelige endnu i 1600-årene, er gået tabt. – Bagvæggen t.h. maleri af skomagerværksted (O). Ca. 1820. Forestiller skomager Groth i sit værksted i Brøndstræde i København. – Forneden t.h. messingpengebøsse (P) fra Kalundborg skomagersvendelaug og lade (Q) fra 1750. Vordingborg skomagersvendelaug. På forsiden er malet sko og støvle. Laden er repareret i 1819. – Foran t.h. tre sølvskilte (R) fra Skælskør skomagersvendelaugs velkomst (ikke udstillet). Næsten alle velkomstens skilte viser bl. a. en tegning af dobbeltørnen. Se forklaringen under (C) og side 19. – Forneden t.h. pengebøsse (S) af malet jernblik fra 1742. Københavns sadelmagerlaug. – På sidevæggen t.h. to skafferstokke (T). Skælskør skomagersvendelaug.

Holbæk skomagerlaugs lydhammer fra 1687 er udstillet i montre 7, (G).

På salens tværvæg til venstre for døren hænger to skilte fra skomagerherberger (Holbæk og Kalundborg).

Montre 14. Skræddere – snedkere m. fl.

På sidevæggen t.v. to skafferstokke (A). Den forreste fra Københavns snedkerlaug, den bageste fra Holbæk snedkerlaug. Københavns snedkerlaugs skafferstok er udsmykket med sølvmedaljoner fra 1807–1835. Disse er skænket af ladesvende,

hvis betegnelse på enkelte skilte er forvansket til „Ladens-Vednds“ eller „Amtets Ven“. Man sporer en tradition under opløsning. – På hylden t.v. jernbeslået, drejet træpengebøsse (B). Københavns snedkersvendelaug, og fire signeter (C):

- 1) Ærøskøbing skrædderlaug, med årstallet 1745
- 2) Holbæk snedkerlaug
- 3) Assens snedkerlaug
- 4) Assens snedkerlaug

Forneden t.v. lade (D) i indlagt arbejde fra 1733. Helsingør snedkersvendelaug. – På hylden midtfor velkomst af tin (E) fra 1753 med 24 sølvskilte fra 1753–1769. Helsingør skrædderlaug. På siden af velkomsten er indgraveret et af to løver båret „våben“ med en åben saks, mellem hvis ben Frederik den V's monogram er graveret. Desuden læses oldermændens og oldgesellernes navne. Så at sige alle skilte viser som hovedmotiv den åbne saks. På det ældste af skiltene læses: „Dieses Schilt Ver Ehret mstr Rüdolf Münschet das ihm seines Gleichen mögten alle nachfolgen. 1753“. – Bagvæggen i midten maleri (F) af snedkersvend i sit værksted. Malet på glas i 1789. – Forneden i midten slebet glas (G) fra 1766 fra et silke- og fløjlsvæverlaug. På den ene side Christian den VII's kronede monogram, på den anden side teksten: „VIVAT. Es leben die Herrn Seiden und Samf wehber d. 27 july 1766“. – Glaskrus (H) med slebne ornamenten fra 1733. Fra et pottemagerlaug. Langs mundingsranden inskriptionen: „Vivat das löbl handwerck der Töpffer Meister“. – Strafbøsse (I) af sølv fra 1749. Københavns guldsmedelaug. – Høvl (K) fra 1733. Angives at have været brugt ved „behøvlingen“ af de nyoptagne svende. Oplysningen herom er dog usikker. – På hylden t.h. fattigbøsse af messing (L) fra 1664. Køge skrædderlaug. Under bunden er indgraveret: „DETTE ER DE FATTIGES BØSSE VDI SKREDER LAFVIT I KIØGE. ANNO 1664“. – På hylden t.h. fattigbøsse af messing (M) til tre hængelåse, fra 1640. Københavns skrædderlaug. På sider-

ne er indgraveret: „THVE AYF DEINE MILDE HANDT VNDE BEDENCKE DEN ARMEN SOWIRDT DER HERRE SICH WIEDER ÜBER DICH ERBARME. ANDREAS MATSEN HANS OLEFSEN 1640“. – Velkomst af tin (N) fra 1692. Assens skrædderlaug. På siderne er graveret navnene på 19 af laugets bisiddere. – Forneden t.h. lade (O). Københavns skræddersvendelaug. Udført omkring 1625 af den flensborgske billedskærer Heinrich Ringerink og rimeligvis den ældste bevarede, danske laugslade af træ. – På sidevæggen t.h. skafferstok (P). Helsingør skrædderlaug. – Helsingør snedkerlaugs mestertavle samt Københavns snedkerlaugs lade fra 1679 er udstillet i montre 7, (D og I).

To malede cartoucher med skrædder- og væversymboler er udstillet i montren i rum 72, (B).

En udskåren cartouche fra guldsmedelaugets stol i Helligåndskirken i København hænger til venstre for døren til rum 72.

På væggen til højre for døren i salens modsatte ende hænger et herbergsskilt fra Haderslev snedkerlaug.

Montre 16. Stolemagerne m. fl.

På sidevæggen t.v. plade af tin (A) med tilhørende aftryk. Fra den lille købstad Kongelv i nærheden af Göteborg, nu Kungälv, hvor alle håndværkere udgjorde eet laug. På pladen er graveret håndværkernes forbogstaver og symbolerne for deres fag. 1701–1749. – På hylden t.v. tinkande (B) fra 1802. Københavns strømpevæverlaug. På låg og side indlagte messingskjolde. Skjoldet på siden viser et sammenkomponeret udvalg af væveredskaber. På kanden er endvidere indgraveret navn og hjemby for 41 svende, der stammede fra Danmark, Norge, Sverige og Tyskland. Gennem indskrifter af denne art får man et indtryk af den internationale karakter, laugene havde, takket være håndværkervandringerne. – På hylden t.v. kande af tin (C) fra 1843. Københavns stolemagerlaug. På siden er

indgraveret en på det tidspunkt almindelig stol. På låget: „Vivat es Leben die Stuhlmacher Gesellen“. – Kande (D) af tin. 1806. Københavns stolemagerlaug. – På hylden i midten pokal af træ (E) med indlagte glas-„ædelsten“. Fra „Snedker-Stolemagerens Sangforening“ i København. – Forneden t.v. fire snapsebægre af tin (F). Københavns stolemagersvendelaug. – Bagved ølkande af kobber (G) fra 1783. Københavns linnedvæverlaug. – Foran t.v. tobakstallerken af tin (H) med messingpibekradser i kæde. 1806. Københavns stolemagersvendelaug. – Forneden i midten lade (I) fra 1744. Københavns stolemagersvendelaug. På laden, der er lavet i 1744 af Peder Bendzen, ses stole, taburetter og kanapéer i indlagt arbejde. – På hylden t.h. liglaugsbøsse af kobber (K) fra 1755, (L) rørchen (lille bæger) af tin fra 1777. København, (M) rørchen af tin fra 1699. Har oprindeligt haft rum til terning i bunden (se montre 11, (M)), (N) rørchen af tin fra 1788. Fra Århus. I låget indlagt messingspilleskive. – På bagvæggen t.h. skafferstok (O). Københavns stolemagersvendelaug. – Forneden t.h. zechbrædt (P). Københavns stolemagersvendelaug. På indersiden af de to halvdele, der er til at dreje fra hinanden, har man med kridt, der lå i den lille fordybning, kunnet notere laugsbrødrenes forbrug på laugshuset. – Forneden t.h. velkomst af tin (Q) fra 1725. Københavns stolemagersvendelaug. På siderne ses indgraveret navnene på 16 stolemagere, i hovedsagen danske og norske, enkelte tyske. På de 15 sølvskilte fra årene 1826–1861 er tidens stole og sofaer gengivet. – Lille tinkande (R) fra 1813. Københavns stolemagersvendelaug. – Sidevæggen t.h. tre ziegenhainere (S). Anvendtes af de vandrende svende som spadserestokke. Fremstillet af naturgroede, snoede vinstokke.

De københavnske stolemagersvendens stueskilt er udstillet i montre 9, (F).

På laugssalens tværvæg t.h. for døren hænger et herbergs-skilt fra snedkerlauget i Haderslev. – Nedenunder står en lade fra possementmagerlauget i København. 1634.

Nationalmuseets laugssal rummer den største samling af laugsgenstande i Danmark, men alligevel udgør denne samling kun en ringe brøkdel af de mange laugs-sager, der gennem tiden har været i de danske håndværkerlaugs eje. En del laugsgenstande er stadig i privateje, ligesom enkelte af vor tids laug har videreført de gamle laugsskikke og fortsat bruger de laugsklenodier, de har taget i arv fra de gamle laug.

Laugsgenstandene er materielle vidnesbyrd om de gamle laugsskikke, som gennem flere århundreder prægede livet i laugene. Om håndværkernes liv i hellig og søgn fortæller de gamle laugsskråer og laugsprotokoller. Mange af disse vigtige kilder til dansk håndværks historie er gennem tiden gået tabt, men i vore arkiver og hos en del laug er dog stadigvæk bevaret en mængde værdifulde arkivalier. Tid efter anden har laughistorikere bearbejdet og udnyttet dette arkivmateriale, og mange laug har i form af jubilæumsskrifter offentliggjort redegørelser for den historiske udvikling indenfor deres fag. Hvis De vil følge det enkelte fags historie, må oplysningerne søges i disse skrifter. Hvis De derimod vil læse mere om de laugsskikke, der var været rådende indenfor det danske laugsvæsen som helhed, eller om de laugsgenstande, der var knyttet til disse skikke, kan følgende værker anbefales:

Poul Bredo Grandjean: Danske Haandværkerlavs Segl. 1950.

C. Nyrop: Fra Lavenes Tid. 1879.

C. Nyrop: Haandværksskik i Danmark. 1903.

C. Nyrop: Nogle Gewohnheiten. 1904.

Bernhard Olsen: Danske Lavssager. I Tidsskrift for Kunstindustri. 1888–1889.

Laurits Pedersen: Haandværksskik i helsingørske Lav. 1918.

Peter Riismøller: Fra Svendekro og Lavshus. 1940.

På omslagets forside: Københavns skræddersvendelaugs lade fra ca. 1625, Københavns murersvendelaugs sølvelkomst fra 1775 og skafferstok fra 1782 samt Holbæk skomagerlaugs herbergsskilt fra 1848. Tegningen herover: Københavns handskemagerlaugs tinvelkomst fra 1604, Danmarks ældste.